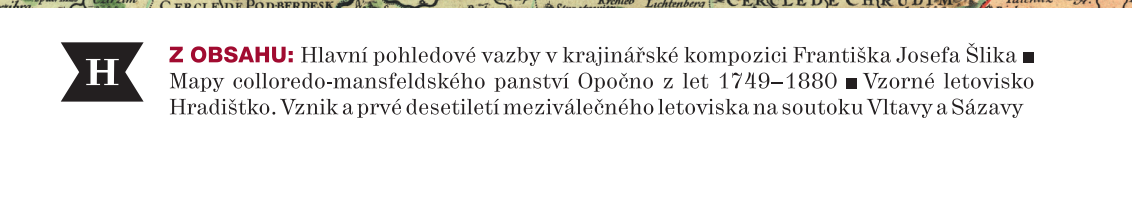

41/1
2015

Z OBSAHU: Hlavní pohledové vazby v krajinářské kompozici Františka Josefa Šlika ■ Mapy colloredo-mansfeldského panství Opočno z let 1749–1880 ■ Vzorné letovisko

Historická geografie
41/1 (2015)

HISTORICKÁ GEOGRAFIE / HISTORICAL GEOGRAPHY
41/1 (2015)

VEDOUCÍ REDAKTOR / EDITOR-IN-CHIEF

PhDr. Robert ŠIMŮNEK, Ph.D. (r_simunek@lycos.com)

REDAKČNÍ RADA / ASSOCIATE EDITORS

PhDr. Pavel BOHÁČ, Praha

doc. Ing. Jiří CAJTHAML, Ph.D., ČVUT v Praze, katedra mapování a kartografie

PhDr. et PaedDr. Jiří DVOŘÁK, Ph.D., Historický ústav Filozofické fakulty

Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Dr. Ryszard GŁADKIEWICZ, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław

Mgr. Eva CHODĚJOVSKÁ, Ph.D., Historický ústav Akademie věd České republiky,
v. v. i., Praha

doc. RNDr. et. Mgr. Peter CHRASTINA, Ph.D., Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra

doc. RNDr. Pavel CHROMÝ, Ph.D., Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
v Praze

RNDr. Zdeněk KUČERA, Ph.D., Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

prof. PhDr. Eva SEMOTANOVÁ, DrSc., Historický ústav Akademie věd České
republiky, v. v. i., Praha

PhDr. Robert ŠIMŮNEK, Ph.D., Historický ústav Akademie věd České republiky,
v. v. i., Praha

prof. PhDr. Josef ŽEMLIČKA, DrSc., Historický ústav Akademie věd České
republiky, v. v. i., Praha

VYDÁVÁ / PUBLISHED BY

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha

The Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, v. v. i., Prague

ADRESA / ADDRESS

Prosecká 76

190 00 Praha 9 – Nový Prosek

TEL.:

(+420) 283 882 138

ZKRATKA ČASOPISU / JOURNAL SHORTCUT

HG

HG vychází dvakrát ročně / HG is published twice a year

ISSN 0323–0988

HISTORICKÁ GEOGRAFIE

HISTORICAL GEOGRAPHY

41/1

Historický ústav

Praha 2015

ISSN 0323–0988

© Tomáš Burda, Václav Matoušek, Eva Semotanová, Zbyněk Sviták, Simona Svitáková, Robert Šimůnek, Jan Šperk, Martina Tůmová, Josef Žemlička, 2015

STUDIE

Jan Šperk^{*}

HLAVNÍ POHLEDOVÉ VAZBY V KRAJINÁŘSKÉ KOMPOZICI FRANTIŠKA JOSEFA ŠLIKA

THE MAIN VISUAL LINES IN LANDSCAPE COMPOSITION
OF FRANTIŠEK JOSEF ŠLIK

Keywords

Landscape composition
Visual lines
GIS
Baroque
Šlik František Josef
Mariánská zahrada

Abstract

Landscape composition of František Josef Šlik is one of better known baroque landscape compositions in the Czech Republic. The study is devoted to main visual lines which are one of the most important components of landscape compositions. With the help of GIS tools and archival research tries to refine the concepts of visible lines in this composition and its evolution to the present.

^{*} Mgr. Jan Šperk, katedra fyzické geografie a geoekologie Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava. E-mail: jan.sperk@osu.cz. – Studie byla zpracována v rámci řešení úkolu PrF_2013_022: *Moderní metody mapování krajinných složek – příspěvek geografických oborů k interdisciplinárním výzkumným aktivitám v urbánním a rurálním prostoru.*

Úvod

Baroko zanechalo v českých zemích výrazný otisk, který se významně projevil i v samotné krajině. Na některých panstvích navíc vznikly rozsáhlé krajinářské kompozice, jejichž součásti se často dochovaly dodnes. Příkladem mohou být např. Mikulovsko – Falkensteinsko, Novodvorský nebo Čimelicko – Rakovicko.¹ Mezi často zmiňované barokní krajinářské kompozice patří i krajinářské úpravy na panství Františka Josefa Šlika (1656–1740). Tato kompozice je v současnosti označována i názvem Mariánská zahrada. Kompozice vznikla na počátku 18. století ve venkovské krajině nedaleko města Jičína ve východních Čechách. Poprvé ji podrobněji popsal Jaromír Gottlieb.² Po něm se jí intenzivněji zabýval Pavel Hájek.³ Studie dalších autorů byly poté věnovány dílčí částem této kompozice, nejčastěji z pohledu architektonického, historického nebo urbanistického a přispěly tak k jejímu dalšímu poznání.⁴

Cílem této studie je zpřesnit představu o prostorovém vnímání kompozice a její celkové stavbě, a to s pomocí nástrojů geografických informačních systémů (GIS). Zároveň bylo také využito studium archivních pramenů uložených ve Státním oblastním archivu (SOA) v Zámruku, které pomohlo zpřesnit představy o vývoji některých prvků řazených do kompozice v průběhu staletí. Cílem studie je tak i snaha ověřit hypotézu, která vznikla při terénním výzkumu. Podle ní není možné dohlédnout z předpokládaného centra kompozice na zámek v Jičíněvsi, který je považován za jeden z kompozičních prvků.⁵ Studie je zaměřena právě na pohledové vazby v kompozici, reprezentované tzv. hlavními a vedlejšími pohledovými liniemi. Bez těchto

¹ O Mikulovsku více např. Lenka KULIŠŤÁKOVÁ, Pozdně renesanční a raně barokní komponovaná krajina Mikulovsko – Falkensteinsko, in: *Komponovaná kulturní krajina a možnosti její obnovy a zachování*, Olomouc 2010, s. 45–55. – O Žehušicku např. Pavel NOVÁK, *Paměť krajiny. Novodvorský – Žehušicko*, Kutná Hora 2001. – O Čimelicku např. Ivan VOREL – Simona ŠVECOVÁ, Čimelice – proměny prostorové struktury krajiny a argumenty historického vývoje, in: *Ochrana kulturní krajiny – hledání cílů, možností a pravidel*, red. Kateřina Štréblová Hronovská – Jiří Kupka, Praha 2013, s. 42–56.

² Jaromír GOTTLIEB, *Zahrada Mariánská*, in: *Tvář naší země – krajina domova. 3. Duchovní rozměr krajiny*, red. Petr Lepeška, Lomnice nad Popelkou 2001, s. 31–46, nebo Jaromír GOTTLIEB – Barbora KLIPCOVÁ, *Mariánská zahrada. Barokní komponovaná krajina*, Jičín 2007.

³ Pavel HÁJEK, *Česká krajina a baroko*, Praha 2003.

⁴ Srov. např. Karel WATZKO, Studie kompozičních prvků části Jičínska, in: *Člověk, stavba a územní plánování II*, red. Zuzana Kramářová, Praha 2007, s. 131–138; Jitka ŠEDIVÁ, *Komponovaná krajina Františka Josefa Šlika*, in: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji* (= *Z Českého ráje a Podkrkonoší – Suplementum 13*), Semily 2009, s. 347–378.

⁵ J. GOTTLIEB, *Zahrada Mariánská* (jako pozn. 2).

linií by prakticky neexistovala prostorová spojitost mezi jednotlivými prvky v kompozici a jejich vybudování by pak ztrácelo předpokládaný kompoziční záměr. A právě pohledové vazby na zámek v Jičíněvsi se vzhledem k terénním charakteristikám okolí jevily jako málo pravděpodobné.

Mariánská zahrada

Představy o podobě Mariánské zahrady. Při zpracování autor vycházel z výzkumů a představ, které o kompozici publikovali Jaromír Gottlieb a Pavel Hájek. Původní plány krajinářských úprav nebo jejich náčrty se pravděpodobně nedochovaly. Podle Gottlieba vznikla hlavní část kompozice v první polovině 18. století na popud hraběte Františka J. Šlika a jeho první manželky Silvie Kateřiny, roz. Kinské.⁶ Ve stavební činnosti pak po jeho smrti ještě pokračovala i druhá manželka Anna Josefa, roz. Krakovská z Kolovrat. V centru kompozice se nachází kaple Loreta, postavená na stejnojmenném vrchu, který je součástí hřbetu Veliš. Od ní v lesním porostu směřovaly do čtyř světových stran lesní průseky. Ty tak mohly tvořit základní osy celé kompozice.⁷

Osy dále pokračovaly jako pohledové linie směrem k menším sakrálním objektům v krajině, ale i k objektům nesakrálního charakteru. Mezi ně patří zámky v obcích Vokšice a Jičíněves. Hlavní pohledové linie pak spolu s jednotlivými objekty vytváří v krajině obraz latinského kříže. Ten je doplněn dalšími objekty sakrálního i profánního charakteru. Mezi ně patří řada barokních nebo zbarokizovaných kostelů, jejichž výstavbu nebo přestavbu buď inicioval František J. Šlik spolu s manželkami, nebo po jeho smrti sama Anna Josefa, roz. Krakovská z Kolovrat.⁸ Dále jsou ale do kompozice řazeny i stavby barokních špýcharů ve Vokšicích a Střevači nebo dnes už přestavěná budova hájenky pod Holým vrchem. Původní podoba kompozice je zobrazena na obr. č. 1. V prostoru panství Františka Josefa Šlika byla poté vysazena i řada alejí, jejichž přímá souvislost s ostatními krajinářskými úpravami však nebyla potvrzena.

Symbolicky celou kompozici spojuje mariánská úcta. Pomyslná spojnice kaplí vypráví příběh křesťanských představ o životě této světice, a to od jejího zrození, které reprezentuje kaple sv. Anny u Ostružna, až po smrt, kterou představuje kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kostelci. Uctívání kultu Panny Marie bylo v době po třicetileté válce velmi rozšířené. V tomto případě se k této světici hraběcí pár obracel

⁶ J. GOTTLIEB – B. KLIPCOVÁ, Mariánská zahrada (jako pozn. 2).

⁷ Tamtéž.

⁸ Srov. J. ŠEDIVÁ, Komponovaná krajina Františka Josefa Šlika (jako pozn. 4).

Obr. č. 1. Představa o podobě krajinářské kompozice F. J. Šlika s naznačením nejvýznamnějších pohledových linií. – Rekonstrukční mapa autora; podklad tvoří DMT se současnou podobou území.

pravděpodobně z důvodu neúspěšných snah o zplození potomků. Ty nakonec vyšly naprázdno a panství Františka Josefa Šlika si po jeho smrti rozdělili příbuzní. Možná proto také není zřejmě kompozičně upravena jižní část panství a hlavní sídlo rodu v oblasti – zámek Kopidlno.

Analýza relativní viditelnosti na území Mariánské zahrady. Při výzkumu vývoje Mariánské zahrady se objevilo několik otázek týkajících se její možné podoby, jak byla nastíněna výše zmíněnými autory. Hlavní otázka se týkala možnosti viditelnosti všech prvků z Lorety, ale i viditelnosti mezi ostatními prvky kompozice navzájem. Tato viditelnost je na obr. č. 1 označena jako vedlejší pohledové linie.

Pro ověření hlavních i vedlejších pohledových linií byla využita analýza relativní viditelnosti v programu ArcGIS verze 2. 10. Tuto analýzu popisují např. Lenka Kulišťáková a Josef Sedláček, a to na příkladu Novozámecka u Litovle.⁹ Vycházejí především ze studií Marcose Llobery, který se dlouhodobě věnuje výzkumu historické krajiny.¹⁰ Tato analýza byla provedena s pomocí digitálního modelu terénu (DMT), vytvořeného podle vrstevnic z databáze ZABAGED poskytnutých ČÚZK. Do DMT byly zaneseny výšky sledovaných objektů, především Lorety, zámku v Jičíněvsi a kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kostelci. Při analýze relativní viditelnosti není brán v potaz vegetační porost. Navíc se pro její další zjednodušení vycházelo z několika základních předpokladů.

1. V současnosti není kvůli lesnímu porostu možné ověřit vizuální vazby prvků přímo v terénu. Lesním porostem je zarostlý jak Holý vrch, tak okolí Lorety, kde koruny stromů převyšují střechu této kaple.
2. Existence lesních průseků umožňovala z Lorety dobrý výhled na krajní body pohledového kříže. Na objekty směrem na sever a severozápad je možné s obtížemi dohlédnout i dnes, a to pouze v zimních měsících.
3. Vedlejší stavby kompozice vznikly až po centrálním pohledovém kříži nebo naopak dávno před ním. Nebyly tak primárně budovány proto, aby byly viditelné z Lorety.
4. Zámek v Jičíněvsi se nachází v mírné terénní sníženině a vizuální vazby z Holého vrchu, popřípadě z Lorety, mohly být funkční pouze díky jeho výšce, která převyšuje okolní terén.

Relativní viditelnost byla ověřována primárně ze dvou vyvýšených míst v kompozici – ze střechy Lorety a z Holého vrchu. Obě místa byla navýšena o výšku očí pozorovatele, a to o hodnotu 1,7 metru. Přestože byla analýza provedena pro terén bez

⁹ Lenka KULIŠŤÁKOVÁ – Josef SEDLÁČEK, Využití GIS při zkoumání komponovaných krajin, *Acta Pruhoniciana* 103, 2013, s. 51–63.

¹⁰ Srov. např. Marcos LLOBERA, Extending GIS based visual analysis: the concept of visual-scapes, *International geographical information science* 17, 2003, č. 1, s. 25–48.

Obr. č. 2. Relativní viditelnost území kompozice ze střechy Lorety. – Rekonstrukční mapa autora.

Obr. č. 3. Relativní viditelnost území kompozice z Holého vrchu. – Rekonstrukční mapa autora.

vegetačního pokryvu, lze díky průsekům považovat její výsledky za průkazné. Na druhou stranu dochází při analýze k určitému zjednodušení. Například lze různě měnit úhel pozorovatele a navíc je sledován jen přímý pohled, který nebere v potaz území kolmo k pozorovateli. Tak to ostatně ukázaly i výsledky analýzy. Vzhledem k tomu, že sledovány byly objekty, které nejsou v přímé blízkosti místa pozorovatele, byly tyto chyby z větší části eliminovány.

Výsledky analýzy ukazují obrázky č. 2 a č. 3. Analýza potvrdila Loretu jako střed celé kompozice. Všechny důležité objekty, které tvoří základní pohledový kříž, jsou z Lorety v případě existence lesních průseků viditelné. Jejich viditelnost zaniká až v době, kdy zarostou lesní průseky a stromy přerostou střechu Lorety. Hranici viditelnosti v jihovýchodním směru tvoří kostel Nanebevzetí Panny Marie. Zámek v Jičíněvsi, postavený nově za Františka J. Šlika, leží mimo oblast dohlédnutí ze střechy Lorety. V tomto případě mu nepomáhá ani jeho výška přes 31 metrů.

Podobně dopadla analýza viditelnosti z Holého vrchu. Oproti Loretě zde terén brání ve výhledu na severní a severovýchodní část území. Také některé objekty jsou z Holého vrchu viditelné jen díky své výšce. Neplatí to ale o zámku v Jičíněvsi, který je opět mimo oblast viditelnosti z Holého vrchu. Tento výsledek je navíc platný pro případ, kdy se na Holém vrchu nenacházel lesní porost. Na všech státních mapových dílech rakouské monarchie, od I. až po III. vojenské mapování, je ale Holý vrch znázorněn s lesním porostem. Ten v současnosti zamezuje výhledu směrem na jih a jihovýchod. Otevřený je pouze severozápadní výhled, který už ale umožňuje shlédnout jen oblast mimo předpokládané území kompozice. Nabízí se tak otázka, jestli je zámek v Jičíněvsi přímou součástí kompozičního záměru nebo do něj nepatří. Jeho viditelnost je totiž nulová a vedlejší pohledová linie z Holého vrchu tak pravděpodobně měla končit u kostela Nanebevzetí Panny Marie, stejně jako hlavní pohledová linie z Lorety. Více je tato otázka nastíněna v diskusi.

Vývoj lesních průseků. S ohledem na zjištěný význam lesních průseků pro celou kompozici byl další výzkum zaměřen na tento prvek. Pozornost byla věnována jeho vývoji v čase, a také době, kdy průseky zanikly a s nimi tak prakticky zanikly hlavní pohledové linie, které Mariánskou zahradu tvoří. Vývoj lesních průseků byl sledován s pomocí dvou hlavních zdrojů. Prvním se stala vojenská mapování v měřítkách 1 : 28 800 a 1 : 25 000 (I. – III.) a také mapy stabilního katastru (1 : 2880).¹¹

¹¹ ČÚZK, Císařské povinné otisky stabilního katastru, m. l. k. ú. 05715_1 Březina, k. ú. 0679_1 Bukvice, k. ú. 5571_1 Ostružno, k. ú. 5893_1 Podhradí, k. ú. 8380_1 Veliš, k. ú. 8498_1 Vesec, Přírodovědecká fakulta UK v Praze – Mapová sbírka, III. vojenské mapování, m. l. 3854_2, 3854_4, 3855_1, 3855_3, Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv Wien, I. vojenské mapování (Die Josephinische Landesaufnahme), m. l. 60 a 77 a Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv Wien, II. vojenské mapování (Die Franziszeische Landesaufnahme, m. l. O_5_VI a O_6_VI, © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně, © Ministerstvo životního prostředí ČR.

Druhým poté lesní plány, mapy a knihy vzniklé jako součást správní agendy panství rodu Šliků. Tyto plány se dochovaly především ve fondu Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, uloženém v SOA v Zámrsku.¹² Pro období konce 19. století a první poloviny 20. století se pak cenným zdrojem staly lesní knihy uložené ve fondu Velkostatek Vokšice (SOA v Zámrsku).¹³ Poskytují nový pohled na problematiku lesních průseků a zpřesňují jejich vývoj v 19. století. Limitem pro výzkum vývoje lesních průseků se stala druhá polovina 18. století. Dále do minulosti zatím bohužel vývoj lesních průseků sledovat nelze, a to ani s pomocí dochovaných archiválií.

Prvním mapovým dílem, na kterém jsou zobrazeny lesní průseky, je I. vojenské mapování z druhé poloviny 18. století. Na něm jsou ale znázorněny pouze dva lesní průseky, a to severozápadní a jihovýchodní. Z dochovaných lesních plánů ale vyplývá, že na počátku 19. století existovaly všechny čtyři průseky a je nepravděpodobné, že by severovýchodní a jihozápadní průseky vznikly teprve krátce před rokem 1830, ze kterého pochází první přehledový plán polesí. Jeho podkladová mapa navíc podle záznamů v *Lesním hospodářském plánu z let 1941–1950* pochází už z roku 1810.¹⁴ Na tomto přehledovém plánu je také zakreslena veduta Lorety právě z její jihozápadní strany i s lesním průsekem. Zdá se tedy, že chybějící severovýchodní a jihozápadní průseky pouze nebyly na mapových listech I. vojenského mapování zachyceny, přestože v tomto období patrně existovaly. Navíc je nepravděpodobné, že by chybějící průseky vznikly krátce před tím, než jeden z nich natrvalo zanikl.

První polovina 19. století je totiž období, kdy skutečně došlo k zániku severovýchodního průseku, který usměrňoval pohledovou linii ke kapli sv. Andělů Strážců a dále k zámku ve Vokšicích (srov. obr. č. 1). Tento průsek pravděpodobně zanikl v souvislosti s těžbou čediče. Lom na čedič totiž vznikl na východním svahu u Lorety na konci první poloviny 19. století a narušil tak i průběh severovýchodního průseku. Přesný čas vzniku lomu a zániku průseku však z dochovaných archiválií určit nelze. Na lesních plánech z 30. let se tento průsek neobjevuje a zároveň je patrný jeho ústup i na mapových listech stabilního katastru. Na sekcích II. vojenského mapování průsek vyobrazen není. Je ale znázorněn na mapě sečí z poloviny

¹² Státní oblastní archiv (dále SOA) v Zámrsku, fond Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves (1690–1945), i. č. 768–784, ma 258–274, Mapy polesí Křelina, Lázně a Prachov (cca 1800–1897).

¹³ SOA v Zámrsku, fond Velkostatek Vokšice (1659–1949).

¹⁴ SOA v Zámrsku, fond Velkostatek Vokšice (1659–1949), i. č. 33, kniha č. 33, Lesní hospodářský plán pro velkostatek Vokšice – Jičíněves 1940/41 a 1950/1.

19. století, což je pravděpodobně způsobeno převzetím staršího mapového podkladu pro záznam provedených sečí v polesí Křelina.

Na dochovaných lesních plánech a mapách z druhé poloviny 19. století se objevuje nové dělení lesních úseků, a to i s pomocí znázornění všech původních lesních průseků. V okolí severovýchodního průseku jsou ale znázorněny časté seče lesního porostu a zachycen bývá i lom u Lorety. Rozšíření lomu a seče v polesí tak zřejmě vedlo k definitivnímu zániku tohoto průseku. Nemůžeme tedy s jistotou říct, kdy přestala severovýchodní pohledová linie existovat. S největší pravděpodobností se tak stalo už na konci první poloviny 19. století.

Ostatní průseky jsou prakticky na všech mapách zachyceny v plném rozsahu až do konce 19. století. Z první poloviny 20. století se v archivu dochovaly pouze záznamy v lesních knihách. Ty popisují rozsah a místa sečí v polesí Křelina v tomto období. S jistotou ale nelze potvrdit, že průseky zůstaly nadále udržovány a zachovány i v tomto období. Předpoklad jejich existence i v první polovině 20. století ale podporují čtyři okolnosti. Území zůstalo v držení a pod správou rodu Šliků až do roku 1948, zmínky o průsecích se objevují v dochovaných lesních knihách, na leteckých snímcích z 50. let jsou patrné části průseků kromě zaniklého severovýchodního průseku a navíc se neupravené a zarůstající zbytky průseků dochovaly až do současnosti.

Jediná pohledová linie, která s největší pravděpodobností zanikla před rokem 1948, je tak linie severovýchodní. Ostatní pohledové linie zůstaly funkční nejméně do druhé světové války a asi i po část druhé poloviny 20. století, a to přesto, že zbylé tři lesní průseky přestaly být zřejmě udržovány. Vzhledem k tomu, že i ostatní stavby kompozice zůstaly většinou zachovány dodnes, ztratila krajinářská kompozice Mariánská zahrada svoji předpokládanou podobu až v nedávné době.

Diskuse

Analýza relativní viditelnosti potvrdila funkci Lorety jako možného centrálního bodu celé kompozice. Stejně tak fakticky potvrdila i krajní body pohledového latinského kříže, který v krajinářskými úpravami vytvořili František J. Šlik a jeho architekti. V tom byly potvrzeny představy o kompozici, které publikoval Jaromír Gottlieb a byly převzaty i Petrem Hájkem a autorem této studie.

Na druhou stranu se v analýze relativní viditelnosti ukázalo, že zámek v Jičíněvsi není vzhledem k charakteristice terénu viditelný ani z Lorety a především ani z Holého vrchu. Tyto vazby v některých studiích předpokládal J. Gottlieb. Bylo by ale předčasné stavbu zámku z kompozice vytěšňovat. Jde přeci jen o stavbu, kterou inicioval sám František J. Šlik, a která se vedle zámku v Kopidlně stala jedním z jeho hlavních sídel. Už proto zde existuje výrazná vazba na celou kompozici, zesílená i stavbou kaple Panny Marie, jež k zámku patří.

Analýza relativní viditelnosti by mohla do budoucna také pomoci vyřešit otázku rozsáhlosti celé krajinářské kompozice Františka J. Šlika. Stále se totiž uvažuje o možném propojení dalších prvků z částí jeho panství v okolí Kopidlna nebo Starých Hradů s krajinářskými úpravami v okolí Lorety. Tento krok by vyžadoval nejprve práci historiků, kteří by identifikovali další možné prvky kompozice, a až poté by bylo možné provést jednotlivé analýzy v prostředí GIS.

Díky výsledkům analýzy byl prokázán i význam lesních průseků pro celou kompozici. Z uložených archivních materiálů se už pravděpodobně nedozvíme, kdy přestala existovat jedna z hlavních pohledových linií směrem k zámku Vokšice. Stalo se tak v průběhu 19. století, zatímco zbývající průseky byly členy rodu udržovány zřejmě až do ztráty majetku po únoru 1948. Do současnosti se dochovaly pouze zbytky a i u nich je obtížné určit, které stromy mohou tvořit původní okraje průseků. K jejich určení by jistě přispěl dendrochronologický výzkum, který by spolu s dochovanými lesními knihami a plány pomohl určit původní okrajové stromy průseků.

Závěr

Františku J. Šlikovi se podařilo vybudovat krajinářskou kompozici v souladu s krajinou, která se mu na jeho panství nabízela. On a jeho architekti se nesnažili krajinu nijak radikálně pozměnit a velmi šikovně využili jejích možností a nabízených morfometrických charakteristik terénu. Vybudovali tak nenápadnou kompozici, jejíž prvky se z větší části dochovaly dodnes. Iniciátor celé stavby ale zřejmě stihl na svém panství provést pouze část plánovaných krajinářských úprav, reprezentovanou pohledovým křížem složeným především ze sakrálních objektů. Do barokního slohu ovšem stylizoval i řadu dalších staveb na svém panství, některé i ve větší vzdálenosti od centra Mariánské zahrady. Celkový rozsah plánovaného záměru se už asi nikdy nedozvíme.

Nástroje GIS pro výzkum krajinářských kompozic výrazně napomáhají k pochopení jejich celkových prostorových souvislostí a k upřesnění našich představ o nich. I v případě Mariánské zahrady se ukázala aplikace jednoduché analýzy relativní viditelnosti jako přínosná. Rozhodně potvrdila většinu představ o této barokní krajinářské kompozici. Podařilo se určit prvky, které byly viditelné z Lorety, popř. z Holého vrchu a jednoznačně tak mohly tvořit základní součásti celé kompozice. Zámek v Jičíněvsi se naopak ukázal jako stavba související s kompozicí především slohem, obdobím vzniku a duchovní rovinou. Nemůžeme jej však jednoduše z kompozice vyřadit, protože nemůžeme nikdy zcela pochopit představy a záměry Františka J. Šlika.

Výzkum vývoje lesních průseků, které tvoří velmi důležitou součást celé Mariánské zahrady, je obtížnější vzhledem k dochovaným archiváliím. Ty sice pomohly

zpřesnit představy o jejich vývoji, ale definitivní závěry z nich určit nelze. Je jisté, že jeden z průseků přestal existovat v průběhu 19. století, s největší pravděpodobností už v jeho první polovině. Důvodem se zřejmě stal lom, který vznikl v oblasti jeho směřování. Zanikla tak i jedna z pohledových linií. Ostatní průseky pak byly udržovány až do ztráty panství v roce 1948. V současnosti podléhají postupnému zarůstání a neumožňují vytvořit ze střechy Lorety původní vizuální vazby s ostatními prvky.

Obr. č. 4. Zámek v Jičíněvsi. – Foto autor (2013).

Obr. č. 5. Současný stav lesních průseků. – Rekonstrukční mapa autora; podklad tvoří ortofotomapa dostupná online na portálu ČÚZK.

Obr. č. 6. Postupně zarůstající jihozápadní průsek. – Foto autor (2013).

Obr. č. 7. Loreta na přehledové mapě polesí, počátek 19. století. SOA v Zámrsku, fond
Ústřední správa šlikovských velkostatků Jičíněves, i. č. 743.

Jan Šperk

The main visual lines in landscape composition of František Josef Šlik

The study discusses a historical baroque landscape in the Jičín region. The aim of the work is to describe the development of visual lines of a baroque landscape composition of František Josef Šlik (1656–1740), also named Mariánská zahrada. Mariánská zahrada was built at the turn of the 18th century. This landscape composition is constituted by sacral as well as utility buildings. The centre of the whole composition is created by several smaller sacral buildings built in the shape of a latin cross. The Loreta chapel is in the middle of the cross.

First part of this study is dedicated to research the visibility of the individual components in this composition. With the help of GIS tool were analyzed relative visibility in Mariánská zahrada. This analysis proved that Loreta is truly the centre of composition. Also proved that one of the components, the manorial house in Jičíněves, was not linked to visual connection with the centre part of this composition.

This analysis has discovered that the forest rides are very important for the composition because they visually connect all the parts together. The second part of this study was therefore dedicated to the development and a current state of those forest rides as well. One of this forest rides was destroyed in the half of 19th century. With this forest ride was destroyed one of the main visual lines to manorial house in Vokšice. The other forest rides were maintained until the half of the 20th century. Since then they have started to grow and by that their main purpose within the composition was cancelled.

Martina Tůmová*

MAPY COLLOREDO-MANSFELDSKÉHO PANSTVÍ OPOČNO Z LET 1749–1880

MAPS OF THE COLLOREDO-MANSFELD ESTATE
OPOČNO BETWEEN 1749–1880

Keywords

Estate maps
Historical landscape
Manor
Historical cartography
Opočno

Abstract

The set of maps of the Colloredo-Mansfeld estate in Opočno deposited in the State Regional Archives in Zámorsk, is a unique cartographic source, which is not well known and has not been well researched. The article gives a description of the individual maps of this estate in northeastern Bohemia, including their production and content. It also shows the possibility of their further use for the reconstruction of historical landscape in the early modern period.

* Mgr. Martina Tůmová, interní doktorandka, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Albertov 6, 128 43 Praha 2. E-mail: martina.tumova@natur.cuni.cz. – Předkládaný článek vychází z kapitoly „Mapy panství“ z diplomové práce Martina TŮMOVÁ, Město Opočno v topografických pramenech z 18. a 19. století, FF UK Praha, katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 2014, s. 111–127 (vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.). – Studie vznikla s podporou projektu Výzkumné centrum historické geografie (GA ČR, P410/12/G113) a projektu SVV UK v Praze č. 260 199.

Mapy panství jako historický pramen

Pro rekonstrukci historické krajiny je možné čerpat z mnohých druhů archivních pramenů. Mezi nejvýznamnější z nich patří prameny kartografické – srovnávací či individuální povahy. Mapy panství, dochované převážně ve fondech velkostatků soustředěných ve státních oblastních archivech po celé republice,¹ v Národním archivu či zámeckých knihovnách, představují jedny z nejméně známých, probádaných i využívaných materiálů svého druhu.²

Mapy panství vznikaly v souvislosti s činností vrchnostenských a zemských měřičů již od poloviny 16. století, zejména pro hospodářské a správní účely. Nejprve jako pouhé plánky a náčrtky, posléze podrobné mapy jednotlivých pozemků, které byly předmětem řízení před zemským soudem a nakonec i jako rozsáhlé mapy zachycující území celých panství. Nejvíce zastoupené jsou mapy šlechtických, církevních i komorních velkostatků, které sloužily jako podklady či pomůcky řízení hospodářství a ekonomiky. Kromě tematického rozsahu se zvláště v 18. století vyznačují již poměrně vysokou úrovní zpracování z technického i geometrického hlediska. Zásahu na tom mají i jejich tvůrci. Některé velkostatky zeměměřiče zaměstnávaly, jiné je najímaly pouze pro jednorázové úkoly (zejména zemské měřiče, kteří pracovali na základě přímých dohod s vrchností za stanovené odměny podle výměry zmapovaných pozemků) nebo měřické činnosti vykonávaly osoby z řad trvalých hospodářských zaměstnanců.³ K postupnému ukončení tvorby map panství docházelo až v první polovině 19. století, v důsledku vzniku stabilního a posléze reambulovaného katastru. S ohledem na přesnost a propracovanost katastrálních map ustupovalo

¹ Fondy velkostatků byly původně soustředěny v zemědělsko-lesnických archivech. Sít těchto archivů byla zrušena reformou archivnictví z roku 1954. Srov. Josef TLAPÁK, *Zemědělsko-lesnické archivnictví 1919–1955*, in: *Pocta nestoru české agrární historiografie. K jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc.*, red. Jana Pšeničková – Olga Roháčová – Jiří Šouša, Praha 2003, s. 27–37.

² Mapám panství se dosud věnovali (výběrem): Václav ČERNÝ, *Mapy velkostatků v zemědělsko-lesnických archivech*, *Kartografický přehled* 9, 1955, č. 2, s. 91–93; Ivan HONL, *K rozvoji map velkostatků v 18. a na začátku 19. století*, *Archivní časopis* 10, 1960, s. 221–227; Josef TLAPÁK, *Podblanicko na starých mapách velkostatků*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 1, 1957, s. 114–127; Lenka UHLÍŘOVÁ, *Kulturní krajina Česka na mapách panství z první poloviny 18. století – na příkladech panství Kosmonosy a Tloskov*, in: *Historická krajina a mapové bohatství Česka. Prameny, evidence, zpřístupňování a využívání*, red. Robert Šimůnek, Praha 2006, s. 78–82. *Evidence mapových souborů v soupisových dílech* např. František ROUBÍK, *Soupis map českých zemí* 2, Praha 1955; Eva SEMOTANOVÁ – Robert ŠIMŮNEK, *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*, Praha 2000.

³ I. HONL, *K rozvoji map velkostatků* (jako pozn. 2), s. 221–224.

využití map panství do pozadí, v některých případech docházelo i k jejich úplnému skartování.⁴

Mapy panství zachycují krajinu zobrazovaných území převážně v předindustriálním období, kdy se největší důraz kladl na aktivity v zemědělství, lesnictví a rybníkářství. Obsahují veškeré typy sídel a jiných zejména hospodářských staveb (hamry, sklárny, mlýny, pily, lomy apod.). Dokumentují vzhled krajiny v raném novověku, která byla ovlivňována mnohými rozličnými faktory – válečnými konflikty, procesem raabizace, systemizací lesů nebo i uměleckým barokním stylem. Všechny typy map panství lze využít pro výzkum dlouhodobých změn ve využití ploch, výstavby a rozvoje jednotlivých sídel, poznání jejich charakteru i rekonstrukce jejich vzhledu.⁵

Za hlavní cíle článku jsem si stanovila představit tento dosud málo známý a nevyužívaný kartografický pramen na příkladu souboru map panství Opočno uložených ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Podrobně popsat jednotlivé mapy včetně zhodnocení a posouzení jejich výpovědní hodnoty a následně je porovnat z hlediska obsahu i potenciálu dalšího využití pro výzkum krajinných změn. Po upřesnění lokalizace a stručném přiblížení historického a územního vývoje opočenského panství je pozornost zaměřena postupně na všech devět map, jejichž popis a hodnocení má vždy stejnou strukturu. V obecné rovině jsem hledala odpovědi na otázky: „Jak mapa vypadá? Obsahuje titul, měřítko, mapový klíč? Jaké má rozměry a jaká konkrétní území zobrazuje?“ či „V jakém stavu se dochovala?“ Následně uvádím specifika jednotlivých map, která jsou určena jejich typem, velikostí, orientací mapové kresby, stářím apod. Mapy jsou tak hodnoceny z hlediska jejich formy i obsahu, úrovně kartografického a výtvarného zpracování i informací o krajině, které podávají. Analýza mapového obsahu je pak představena na popisu města Opočna a jeho bezprostředního okolí, které bylo z důvodu svého výsadního postavení jako správního centra panství nejvýznamnější lokalitou (bližší rozbor dalších historicky významných míst proto není uveden).

Následující pojednání věnované mapám je vhodné uvést alespoň stručným nástinem **územního vývoje opočenského panství**. Město Opočno leží v severovýchodních Čechách ve zvlněné krajině podhůří Orlických hor. Je proslulé zejména renesančním zámekem, který byl vystavěn na místě původního hradiště, posléze hradu, značně poničeného během husitských válek (na zámek přestavěn až v 16. století v období Trčků z Lípy). První zmínka o starém opočenském hradišti pochází již z roku

⁴ V. ČERNÝ, Mapy velkostatků (jako pozn. 2), s. 92.

⁵ Eva SEMOTANOVÁ, Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí, Praha 2001, s. 49–51, 91; L. UHLÍŘOVÁ, Kulturní krajina Česka na mapách panství (jako pozn. 2), s. 78–82.

1068 (Kosmova kronika),⁶ město samotné bylo založeno pravděpodobně potomky západočeského rodu Drslaviců na přelomu 13. a 14. století.⁷ Mezi pány Opočna se v průběhu let vystřídal mnoho známých či méně známých osob, avšak největší vliv na rozvoj a zkulturnění města měly dva poslední a nejdéle na Opočně působící šlechtické rody – Trčkové z Lípy a Colloredové, resp. později Colloredo-Mansfeldové.⁸ Za působení Colloredo-Mansfeldů (zkonfiskované panství získali darem v roce 1636) bylo Opočno hlavním sídlem a reprezentativním centrem rozlehlého panství.⁹

Opočenské panství se rozprostíralo od předměstí dnešního Hradce Králové až k dnešní hranici s Polskem v Orlických horách, severně k okraji Nového Města nad Metují, jižně k obcím Bílý Újezd a Dobré a zahrnovalo i menší oddělené území v Orlických horách s lokalitou Trčkov (celkový rozsah panství odráží obrazová mapa ze druhé poloviny 17. století). Proslulé bylo zejména svým zemědělstvím a lesním hospodářstvím. Rozsáhlé lesní porosty především v oblasti Orlických hor v okolí Olešnice v Orlických horách, Nového Hrádku, Trčkova, Krahulčí a v neposlední řadě i v okolí Bolehoště a samotného Opočna představovaly vzor pro lesnické hospodaření v českých zemích. I z tohoto důvodu byly na žádost Colloredo-Mansfeldů zhotovovány propracované mapy, které pomáhaly evidovat rozlohu i rozmanitost hospodářství celého panství.¹⁰

Mapy panství Opočno

Soubor map opočenského panství uložených v archivním fondu Velkostatek Opočno ve Státním oblastním archivu v Zámrsku zahrnuje celkem jedenáct map různých roz-

⁶ Kosmova kronika česká v překladu Karla Hrdiny a Marie Bláhové, Praha – Litomyšl 2005, s. 105.

⁷ Nejstarší doložení jsou Mutina a Sezema z Kostomlat (od poloviny 14. století), později označovaní jako pánové z Dobrušky, případně jako Půtici (literatura k historii Opočna v pozn. 9).

⁸ Ke spojení obou rodů došlo v roce 1771 prostřednictvím sňatku Františka I. de Paula Gundaccar Colloredo s Marií Isabellou, říšskou hraběnkou z Mansfeldu.

⁹ Z literatury k historii Opočna (výběrem): Antonín HEJNA, Opočno. Státní zámek, město a okolí, Praha 1953; Karel KUČA, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV, Praha 2000, s. 723–731; Václav POZDÍLEK, Čítanka kraje opočenského a dobrušského, Hradec Králové 1937; Václav RATHOUSKÝ – Zbyněk LIKOVSKÝ, Opočno 1068–2000, Praha 2006; August SEDLÁČEK, Hrady zámky a tvrze království českého 2. díl, 1. vydání, Praha 1883, s. 35–59; Martin ŠANDERA, Páni z Dobrušky a z Opočna, České Budějovice 2007.

¹⁰ Vzhledem k vymezení map panství na uvedený archivní fond nejsou v článku zohledněny např. staré lesní mapy, které jsou nyní zpřístupňovány prostřednictvím portálu <http://www.starelelnimapy.cz> (pro veřejnost byl spuštěn v lednu 2014).

měrů, měřítek i stavu dochování.¹¹ Fond je zpracováván teprve v současnosti a dosud tedy neexistuje příslušná archivní pomůcka, mapy jsou pouze očíslovány.¹² Soubor ohrazený lety cca 1749–1880 obsahuje devět map celého opočenského panství, jednu mapu samostatného statku Skalka, který k panství náleží,¹³ a jeden půdorysný plán města Opočna.¹⁴

Mapa číslo 1 datovaná do roku 1749 o rozměrech cca 270 × 200 cm¹⁵ představuje největší exemplář celého souboru (obr. č. 1).¹⁶ Jejím autorem je František Václav Michálek, který byl nejen tvůrcem předlohy, ale i samotného vyhotovení mapy. Vnější mapový rám celého díla tvoří silná černá linka. Po celé šířce mapy pod horním okrajem se nachází titul *Mappa über die Hochreichs Grafflichen Exzellenz Colloredischen Maiorat Herrschaft Oppotschno* se zdobnou kartuší, kterou tvoří rozvinutá stuha, na obou koncích držaná anděly. Oba andělé symbolizují určité vlastnosti (ctnosti). Na levé straně jde pravděpodobně o moudrost (anděl drží v ruce hořící pochodeň) a na pravé straně se vznáší alegorie spravedlnosti (anděl nese její typické atributy – váhy a meč). Uprostřed titulu je rovněž zobrazen rodinný znak Colloredů, včetně štítonošů v podobě korunovaných lvů.¹⁷ Zajímavým doplňkem mapy je veduta Opočna, umístěná uprostřed dolního okraje mapového pole. Nese nadpis *Prospect von Oppotschna*, stylizovaný podobným ozdobným způsobem jako titul celé mapy.

Po celé pravé straně mapy se nachází tabulky, jejichž obsahy vysvětlují a doplňují vybrané údaje. První tabulka uvádí seznam obcí s čísly, podle nichž jsou ozna-

¹¹ Státní oblastní archiv v Zámruku, fond Velkostatek Opočno (dále SOA Zámruks, Vs Opočno), mapy, nezpracovaný, nemá inventář.

¹² Přestože archivní fond Velkostatek Opočno je nezpracovaný (neinventarizovaný), do souboru map bylo nahlížení umožněno po dohodě se správcem a zpracovatelem fondu.

¹³ Jedná se o půdorysný geometrický náskres zámku Skalka spolu s přilehlými staveními a rozlehlým sadem. Srov. M. TŮMOVÁ, Město Opočno (jako pozn.), s. 125.

¹⁴ M. TŮMOVÁ, Město Opočno (jako pozn.), s. 125–127.

¹⁵ Rozměry map jsou uváděny ve formátu šířka × výška.

¹⁶ SOA Zámruks, Vs Opočno, mapa č. 1. Nezpracovaný, nemá inventář. O této mapě se zmiňuje např. Jaroslav LÁSKA, Východní Hradecko v dějinném vývoji. Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám našeho venkova., in: Orlické hory a Podorlicko 1, 1968, s. 30–51, zde s. 46; pouze tuto mapu z celého souboru uvádí F. ROUBÍK, Soupis map českých zemí (jako pozn. 2), s. 133–134.

¹⁷ Oválný čtvercový štít se středovým štítkem. Ve středovém štítku na černém poli stříbrné břevno s černým císařským orlem (polepšený erb Colloredů). V prvním a čtvrtém poli na černém poli stříbrné břevno a ve druhém a třetím poli na stříbrném poli kosmé černé routové břevno. Helmovní koruna, štítonoši v podobě korunovaných dvouocasých lvů ve skoku. (Znak na mapě je vyhotoven černobíle – barvy a kovy proto nemusí přesně odpovídat.)

čeny v mapě. Na předním místě stojí město Opočno se svým zámekem, kostelem Nejsvětější Trojice, kaplí Panny Marie, kapucínským klášterem a příslušnými pozemky, jehož hranice měly být v mapě vyznačeny červenou barvou. Stejně jsou popsány i významné lokality panství, včetně údajů o rozlohách připojených na konci řádků. U Opočna jsou uvedeny počty 647 strychů, 3 věrtel a 2 $\frac{3}{4}$ míry (cca 184,6 ha a 169 l obilí).¹⁸ Další dodatky obsahují rozlohy polí, luk a sadů několika hospodářských dvorů.

Zbylé dvě tabulky zahrnují seznamy lesů, bažantnic a užitkových rybníků pro chov kaprů, opět s čísly, pod kterými jsou v mapě lokalizovatelné. Podle směrové růžice lze určit, že celá mapa panství je orientována k východojihovýchodu a zahrnuje colloredo-mansfeldské panství v jeho největší rozloze. Bohužel vzhledem ke svým rozměrům je značně poškozená a důkladnější rozbor proto zde nejsou zcela možné. Velmi špatně čitelné je i grafické měřítko mapy, umístěné v dolní části, u něhož nelze přesně určit, jaké hodnoty udává. Mapa je částečně kolorovaná, používá již zmíněnou červenou barvu k vyznačení některých hranic a také hojně barvu žlutou až hnědou pro území s ornou půdou a lesy. U lesů, které na colloredo-mansfeldském panství byly vždy důležitou složkou celého hospodářství, jsou doplněny symboly malých stromečků. Celé zobrazované území protkávají tenké linie, které značí rozdělení jednotlivých pozemků (jsou v barvě podkladu, ovšem barevnost je pro značné poškození mapy ne zcela průkazná, bez parcelních čísel). V mnohých případech se objevuje i členění pozemků v intravilánu, které bylo v polovině 18. století ještě poměrně neobvyklým jevem.¹⁹ Popisný aparát zahrnuje názvy okolních panství podél hranic; jinak se v mapě vyskytují jen čísla, která jsou rozklíčována ve zmíněných doplňkových tabulkách.

Mapa číslo 2 představuje zmenšenou napodobeninu výše uvedené Michálkovy mapy (obr. č. 2).²⁰ Je bohatě vyzdobena, částečně kolorována, vyhotovena na jemném papíře podlepeném plátnem. Její rozměry jsou přibližně 62 × 85,5 cm. Vnější mapový rám kolem celého listu opět tvoří pouze silná černá linka. V levém horním rohu se nachází titul mapy *Mappa über die seiner hoch grafl[ichen] Excelenz Herrn Grafen von Colloredo zugehörigen Majorat Herrschaft Oppotschno*, vypsáný ozdobným majuskulním humanistickým písmem v oválné barokní kartuši, která nahoře uprostřed nese podobiznu některého z Colloredů, a pod ní nástin jejich rodového

¹⁸ Strych – plošná míra – se rovná cca 0,285 ha; věrtel – plošná míra užívaná zejména pro vinice – se rovná cca 719 m²; míra – objemová míra zejména pro obilí – vídeňská se rovná 61,5 l, ostatní cca 70 l (Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka*, Plzeň – Sušice 1984, s. 76, 87, 96).

¹⁹ Luděk ŠTĚPÁN, *Lidové stavitelství ve stavebních plánech a mapách východočeských archivů II*, Zámorsk 1995, s. 19 a 25.

²⁰ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 2. Nezpracovaný, nemá inventář.

Obr. č. 1. Mapa panství Opočno, 1749, výřez – severovýchodní část panství s oblastí Orlických hor. – SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 1, nezpracované.

znaku.²¹ Levý dolní roh je vybaven parergonem se smíšeným lesem, který zřejmě symbolizuje význam lesnictví na panství. Pravý dolní roh mapy je vyzdoben parergonem s částí kamenné arkády zakončené cimbuřím, v pozadí s listnatým stromem a vpředu s kamenným sloupem, o něj je opřena deska nesoucí údaje o zhotovení mapy. V horní části obsahuje grafické měřítko s popisem „91 Böhmische Landt Seylen und 13 Elen. Jede Landt Seyl a 52 Prager Elen, welches bedraget eine Böhmische Virlt Mejl.“ [cca 1 : 49 000]²² a spodní část následující text „Diese Mappe ist durch Herr[en] Franz Wenzl Michalek Geometrice verfast und von mir unterschriebenen um ein dritl des Masstabs in gegenwärtiges Format reduciret worden Jo. Adel Millius“, který dokazuje, že jde o mapu vyhotovenou na základě Michálkova měření, zmenšenou Josefem Adel Milliim. Uprostřed dolního okraje mapy je připojena stejná propracovaná veduta Opočna s titulem *Prospect von der Stadt Oppotschno* (obr. č. 3),²³ analogicky jako v mapě č. 1. Zcela se shodují rovněž kompletní tabulky s dodatky a komenáři k celému panství a jednotlivým lokalitám (včetně výměr) po pravé straně.

V samotné mapové kresbě orientované na východojihovýchod lze spatřit neuměle vyhotovené symboly stromků, upozorňující na oblasti lesů, síť cest a silnic zobrazených pomocí tenkých, někdy tečkovaných čar a nepravidelné užití hnědé barvy u ploch některých rybníků, lesů nebo polí. Modrá barva, která ohraničuje některé lokality, není symbolem pro vodní toky, slouží pouze jako hraniční čára. V legendě jsou popsány i další barvy, které ohraničují určitá území, obraz ale žádné jiné nezachycuje. Zajímavostí této mapy je kromě bohaté výzdoby také malá kresba vrchu s kostelíkem, popisem specifikovaným jako kostel sv. Václava v Šonově, který se ovšem nachází zcela mimo opočenské panství – tedy i mimo mapovou kresbu. Město Opočno lze v mapě rozpoznat díky popisu a zobrazení blízké Obory, jejíž severní okraj tvoří charakteristický oblouk, který lemuje levý břeh Zlatého potoka. Nejde však o zachycení půdorysu. Při důkladném prostudování a zvětšení mapy lze spatřit jemné obrysy černé barvy, které symbolizují jen určitá prostranství obce. Aktuální kvalita kresby může být snížena jejím stářím a používáním, ale spíše tak pečlivě vyhotovena nikdy

²¹ Od rodového znaku Colloredů z Michálkovy mapy (mapa č. 1) se liší vyobrazením středového štítu, kde je na stříbrném poli černá pata a nad ní se nachází černý císařský orel, a rovněž vyobrazením prvního a třetího pole, kde je na stříbrném poli kosmé černé lomené břevno.

²² Český provazec se rovná 30,820 m a obsahuje 52 loktů (loket se rovná 59,27 cm), 91 českých provazců po 52 loktech odpovídá v přepočtu cca čtvrtině české míle (česká míle se rovná 11,2495 km). G. HOFMANN, *Metrologická příručka* (jako pozn. 18), s. 71, 75, 81.

²³ Zmiňovaná veduta je rovněž evidována v soupisu vedut v českých archivech vzniklých do roku 1850. Michal WANNER – Josef HORA, *Soupis vedut vzniklých do roku 1850*, sv. II/1. Státní oblastní archivy, Praha 1999, s. 428–429. Databáze je zároveň dostupná na internetu: <http://veduty.bach.cz/veduty/>.

Obr. č. 2. Mapa panství Opočno, cca 1800, výřez – Opočno s Oborou, rybníkem Broumar a bezprostřední okolí. – SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 2, nezpracované.

Obr. č. 3. Veduta Opočna na mapě opočenského panství, cca 1800. – SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 2, nezpracované.

nebyla a slouží k obecnému zachycení rozlohy colloredo-mansfeldského panství a zdůraznění jeho hlavních odvětví hospodaření. Proto tedy bohatá výzdoba mapového pole a podrobné seznamy s výměrou důležitých, hospodářsky prospěšných oblastí.

Mapu číslo 3 tvoří mapa opočenského panství, pocházející pravděpodobně z roku 1824 (obr. č. 4).²⁴ Letopočet je na ní dopsán dodatečně. Jedná se o jeden papírový list o rozměrech 86,5 × 52,5 cm. Celou mapu společně s popisem a dodatky ohraničuje korálovitý vnější mapový rám šedé barvy. Podél jeho pravé části se nachází titul mapy *Seine Durchlaucht Fürst Kolloredo – Mannsfeldische Herrschaft Oppotschno*, pod ním legenda, která zachycuje symboly pro různé typy hospodářských dvorů, ovčiny, vrchnostenské stavby, mlýny a rybníky, poddanské mlýny, myslivny a farní i filiální kostely. V pravém dolním rohu se také objevují názvy všech lesních revírů, které jsou v mapě zachyceny, označené římskými číslicemi. Mapa má rovněž jednu popisnou tabulku, která shrnuje názvy bažantnic na celém panství. Ty byly dodatečně (obyčejnou tužkou) označeny minuskulami pro snazší dohledání v mapě. Grafické měřítko mapy je doplněno popisem, který udává rovnost velikosti měřítka se dvěma hodinami cesty (blíže nespecifikované) [cca 1 : 65 000].²⁵ Celá mapa, včetně posledních zmíněných vysvětlivek s měřítkem, je ohraničena vnitřním rámem, na němž jsou v několika místech červené skvrny, které symbolizují červený pečetní vosk a mapa se tak může jevit, jako by byla samostatně na podkladu přilepená. Malá část přesahuje dokonce za spodní vnější mapový rám až na okraj listu a obsahuje údaje o zhotoviteli mapy – tím byl lesní pojezdny opočenského panství Josef Bohutinský. Podle směrové růžice na levém okraji lze zjistit, že mapa je orientována mírně k severoseverovýchodu.

Mapa je částečně kolorovaná. Objevuje se v ní zelená barva pro plochy vrchnostenské zeleně, modrá pro vodstvo, červená pro větší sídla a nejdůležitější cesty a převažuje šedá barva pro zobrazení ostatních ploch (pole a ostatní převážně poddanská půda, která je rovněž černě vyšrafovaná). Popisný aparát je vyhotoven černě, v německém jazyce a je poměrně rozsáhlý. Kolem celé mapy jsou zachyceny názvy okolních sousedních panství (Smířice, Náchod, Nové Město nad Metují, Kladsko, Rychnov nad Kněžnou, Častolovice a Pardubice) a dokonce i některých významnějších sídel i s mapovými značkami pro kostely a podobné dominanty (např. Bohuslavice, Nové Město nad Metují, Levín, Deštné v Orlických horách, Solnice, Týniště nad Orlicí a další). V mapě jsou uvedeny místní a některé pomístní názvy (rybníky, kopce – např. Chlum, lesy – např. Obora, významné stavby – např. hostinec Zastawilka u Mělčan). Na první pohled velmi výrazné jsou také černé římské číslice, které označují lesní revíry.

²⁴ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 3. Nezpracovaný, nemá inventář.

²⁵ Měřítko přepočteno za předpokladu rychlosti chůze 4 km/h.

Obr. č. 4. Mapa panství Opočno, 1824, výřez – Opočno a bezprostřední okolí. – SOA Zámorsk,
Vs Opočno, mapa č. 3, nezpracované.

Tato mapa zřetelně dokládá nejen rozlehlost opočenského panství, ale i jeho bohaté lesní i vodní hospodářství. Lesní plochy jsou doplněny symboly malých listnatých či jehličnatých stromečků a rovněž značkou paroží v červené barvě, pro označení lesních částí. Protože mapa je „poměrně“ velkého měřítka a některé detaily by byly hůře viditelné, je například v případě rybníků použita malá kresba ryby, která nejspíš dokládá účel daných vodních ploch (chovné rybníky). Je tomu tak i v případě rybníka Broumar u Opočna. Kresba ryby se však objevuje i na zeleném podkladu, kde pravděpodobně dokládá existenci zaniklých rybníků. Opočno je, stejně jako všechna sídla, zachyceno půdorysně, nikterak detailně, ovšem obsahuje tři značky červených křížků pro opočenské kostely. Vyznačen je ovčín Zárybnice, všechny cesty vedoucí z Opočna, přičemž směrem do Podzámčí a na Dobrušku je cesta lemována alejí; ostatní jsou vytažené červenou linkou.

O něco jednodušeji je vyhotovena **mapa číslo 4**. Papír s touto mapou je rozdělen na devět stejně velkých obdélníků a po celé ploše podlepen plátnem (64 × 47 cm).²⁶ Vnější mapový rám tvoří jednoduchá černá linie, pod níž v pravém dolním rohu lze přečíst poznámku se jménem kreslíře (vrchního nadlesního) Josefa Wraschtila. Mapa nese název *Herrschaft Oppotschno in Böhmen* a není datována. Mohla být vyhotovena pravděpodobně ve 20. či 30. letech 19. století (z důvodu jednoduchého kartografického vyhotovení, obsahově téměř totožná s mapou č. 3). Panství Opočno je zobrazeno opět v grafickém měřítku s popisem, že 4000 dolnorakouských sáhů se rovná 1 německé míli [cca 1 : 53 000].²⁷ Mapové pole obsahuje celkem tři tabulky se seznamy očíslovaných bažantnic (červená čísla), rybníků (od 1 do 59), lesních revírů (římské číslice) a lesů (od 60 do 138). Obsah mapy vysvětluje mapový klíč, který barevně rozlišuje vrchnostenské lesy (šedě), rybníky (barva podkladu s modrou břehovkou z jedné strany), bažantnice (hráškově zelená), hospodářskou půdu (velmi světlá hnědá či béžová) a rustikální půdu (barva podkladu). Protože barva podkladu převažuje, působí kresba mapy s kolorací na první dojem velmi přehledně. Využívá také symboly pro farní i filiální kostely (užití symbolů pro kostely představuje značný posun v porovnání s mapou č. 3, která užívá pouze značky křížku), hospodářské dvory, mlýny a několik typů linií pro silnice (červená), cesty (hnědá), hranice obcí (tečkovaná) a revírů (tečkovaná vytažená zeleně). Stejně jako na předchozí mapě je i zde nakreslena směrová růžice, která v tomto případě dokládá orientaci mapy na sever.

Mapa zachycuje území celého panství. Popisný aparát je velmi podobný předchozí mapě č. 3, včetně názvů sousedních panství podél celé mapy. Lesní plochy jsou zde opět vyplněny symboly stromků, ale rybníky jsou už označeny pouze čísly s odkazem na tabulku. Tímto způsobem je u Opočna popsána i Obora a bažantnice u vinice (po pravé straně cesty ve směru k Českému Meziříčí). Pro opočenské hospodářství velmi významná bažantnice Prkenná, nacházející se nedaleko dnešní cihelny u Pulic, v prostranství na sever od Opočna, je zde uvedena pod názvem „*Oppotschner Fasangarten*“.

Půdorys města je zakreslen pouze obrazně. Uprostřed je zobrazen symbol pro farní kostel. Popisný aparát této mapy je opět v němčině a obsahuje v naprosté většině místní názvy. Kromě některých význačných staveb, jako byla v okolí Opočna Zářyb-nice (ovčín) i Zastawilka (hostinec u Mělčan), je vypracován v již zmíněných tabulkách s pomocnými čísly. Zajímavá je zde zmínka o lokalitě Vodětín nebo lokalitě Pustina za rybníkem Broumar ve směru na Semechnice. Dnešní městské části Opočna – Čánka i Dobříkovec – jsou zobrazeny rovněž pouze s blokovou zástavbou

²⁶ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 4. Nezpracovaný, nemá inventář.

²⁷ Měřítko přepočteno na základě vídeňských sáhů (189,65 cm), rovnost s německou mílí (11,249 km) neodpovídá. G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 75, 84.

a jejich hranicemi. Kromě cesty, která je spojuje, v nich nejsou zakresleny ani menší vodní toky, které jimi protékají. V tomto směru mapa tak podrobná není.

Další mapou bez datace, která pravděpodobně pochází ze 20.–40. let 19. století (kartografické vyhotovení je mladší než u mapy č. 4, obsahově se shodují), je **mapa číslo 5**.²⁸ Stejně jako mapa č. 4 neobsahuje žádný mapový klíč, dodatky, dokonce ani titul. Jediným doplňkem je grafické měřítko s popisem udávajícím převodní vztahy mezi vídeňským palcem, sáhů a německou mílí (1 palec na mapě = 400 sáhů = 1/10 německé míle) [cca 1 : 28 800];²⁹ podpis *Bayer* zřejmě náleží zhotoviteli mapy. V mapovém poli se nachází ohraničená mapa opočenského panství, kolem které jsou obrysové znázorněny hranice sousedních panství. Celá kresba je orientována na jihozápad.

Mapa je opět kreslena na papíře podlepeném plátnem, o rozměrech 143 × 124 cm, na výšku, a podle stop po úchytech při horním okraji byla evidentně používána jako nástěnná. Mapa je poměrně bohatě kolorovaná. Využívá šedé barvy se symbolem stromků pro označení lesů, modrou barvu pro vodní plochy a toky, světle hnědou s krátkými nepravidelnými vodorovnými šrafami pro louky, červenou a černou pro silnice a cesty. Symboly stromků, převážně listnatých, se objevují také podél některých cest jako zřetelná stromořadí. Popisný aparát mapy je rozšířenější než u map předchozích. Velkým písmem jsou zde uvedena jména sousedních panství a obcí. Názvy sídel na území dominia zdůrazňují jejich rozlohu pomocí typu a velikosti písma, tučných tahů a dokonce podtržení. Nejmenším a psacím písmem jsou vyhotovené názvy lesů, rybníků a jako první tato mapa také uvádí pomístní názvy některých prostranství. Jména obcí jsou podtržená a názvy měst jsou dokonce psány malým tiskacím písmem a podtrženy přerušovanou čarou.

Opočno je v mapě zachyceno poměrně důkladně. Nachází se bohužel na rozhraní dvou podlepených papírových částí a obraz města tak není zcela celistvý. Hustota zástavby Opočna není na první pohled nijak odlišná od ostatních map, zachycuje půdorys zámku a přibližná umístění ostatních stavení v jádru města, ale i na Švamberku, ve směru k Dobrušce i Českému Meziříčí. Zjevné jsou rybníky v zámeckém parku i rozšířený tok potoka na Švamberku, horní část zámeckého parku (zahrada), prostranství dnešního hospodářského podniku, které se nazývá ptáčnice. Prkenná bažantnice je v ní pod tímto názvem vedena vůbec poprvé. Na území směrem k Pulicím a Dobrušce zachycuje pečlivě rozdělená pole, nesoucí již své názvy (např. Za Velkou zahrádkou, Za Malou zahrádkou, Za Stodolou), hostinec Zastavilka, popsán je i ovčín u Broumaru, Podzámčí, které je zobrazeno typickým červeným „troj-

²⁸ SOA Zámrsrk, Vs Opočno, mapa č. 5. Nezpracovaný, nemá inventář.

²⁹ Měřítko po přepočtu souhlasí se vztahem, že 1 vídeňský palec (2,634 cm) na mapě se rovná 400 vídeňským sáhům (1 sáh = 189,65 cm) ve skutečnosti, rovnost s německou mílí (11,249 km) neodpovídá. G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 75, 79, 84.

úhelníkem“, jenž značí půdorys tamního hospodářského dvora. Pomístní názvy směrem k Českému Meziříčí, které zachycuje třeba císařský povinný otisk stabilního katastru, jsou zde některé také uvedeny (např. Ořechová, Za Dvorská, Podvinická apod.). Tato mapa, která se na první pohled jeví jako zběžná a zjednodušená, ve skutečnosti po pozorném zkoumání obsahuje velice cenné i nové informace.

Mapa číslo 6 pochází z roku 1862 (obr. č. 5).³⁰ Je vyhotovena ve dvou exemplářích, z nichž jeden byl běžně využíván, což dokazuje i nalepený kolek. Druhý exemplář sloužil spíše jako úhledná kopie, a proto zůstal i lépe zachován. Oba jsou ale obsahově identické, papírové a podlepené plátnem, o rozměrech 146 × 106 cm. Datace je uvedena přímo v titulu mapy, který se nachází v pravém horním rohu a představuje nový ozdobný styl. Nejprve znázorňuje rodový erb Colloredo-Mansfeldů ve své novodobější podobě³¹ a za ním následuje text *Domaine Opočno mit Doubrawitz und dem Gute Skalka nach Behelfen der neuersten Aufnahme 1862*. Každá ze jmenovaných lokalit je v nadpisu vyhotovena jiným stylem písma, název Opočno je ovšem největší. Titul mapy zdobí okrasný výjev, který zdůrazňuje postavení Opočna jako centra celého panství a dokládá jeho rozvoj a prosperitu.³² Po obou stranách jsou vyhotovena dvě zámecká okna s anděly, kteří v nich přidržují pnoucí rostlinu. Jeden z výhonků zároveň podtrhává název města Opočna. Mapa nemá žádný vnější mapový rám, v mapovém poli je doplněna přehledy panského majetku, legendou a měřítkem. Tabulky jsou zde velmi rozsáhlé, zaplňují celý pravý dolní roh neobsazeného mapového pole. První z nich podává podrobný přehled o druzích půdy včetně jejich výměr v jednotlivých okrscích berního úřadu, sestavených podle vlastnických archů.

Jedním z okrsků bylo samozřejmě Opočno. Jednotlivé rubriky zahrnují informace o stavebních pozemcích (např. plošná výměra pro Opočno 30 jiter a 66 čtvereč-

³⁰ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 6. Nezpracovaný, nemá inventář.

³¹ Oválný čtvrcený štít se středovým štítkem. Ve středovém štítku polepšený rodový erb Colloredů – na černém poli stříbrné břevno s černým císařským orlem. První a čtvrté pole štítu opět čtvrcené. Jejich první a čtvrtá čtvrtina je pětkrát stříbrno-červeně dělená (příbuzné panství Querfurt), ve druhé a třetí čtvrtině je na stříbrném poli šest červených rout (3,3) do krajů (rod Mansfeldů). Ve druhém černém poli stříbrná orlice se zlatou zbrojí (panství Arenstein); ve třetím modrém poli zlatý korunovaný lev, přeložený kosmým, dvěma řadami červeně a stříbrně šachovaným, břevnem (panství Heldringen). Znak na mapě je vyhotoven černobíle. (Určení barev a kovů pro znaky jednotlivých panství bylo přejato z: <http://www.heraldika-terminologie.cz/>.)

³² Tato mapa, stejně jako mapy následující (mapy č. 7 až 9), zachycuje celé území opočenského panství v jeho původních hranicích, které po roce 1850 již oficiálně neexistovaly. Možným vysvětlením je přetrvávající tradice ve správě panství, působení stálých osob ve funkcích hospodářských zaměstnanců, které se takto odrazilo i v kartografické tvorbě.

Obr. č. 5. Mapa panství Opočno, 1862, výřez – Opočno. – SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 6, nezpracované.

ních sáhů³³), druhy kultur jednotlivých pozemků s uvedením plošných výměr (pole, louky, sady, pastviny, vysoké a nízké lesy) a celkového součtu (pro Opočno 8 583 jiter a 204 čtverečních sáhů), čistý výnos a daně.

Druhá tabulka obsahuje okrsky podrobněji rozepsané, u Opočna se jedná i o konkrétní místa (zámek, hospodářský dvůr, cukrovar, pivovar, Oboru apod.), opět s čistými výnosy jednotlivých pozemkových kultur, které jsou rozšířeny o rybníky a mokřady, potoky a cesty na pronajatých parcelách. Je zakončena velkými sumárním přehledem všeho předem popsáno. Obě tabulky jsou vyhotoveny velmi úhledně a pečlivě, sepsány a zkontrolovány byly dle připojeného podpisu vrchním hajným Wobořilem.

Měřítko mapy se spolu s legendou nachází v levém dolním rohu pole. Měřítko je již standardně grafické s převodním popisem, že jeden vídeňský palec se rovná 400 sáhům [cca 1 : 28 800].³⁴ Pod ním se nachází ruční přípis, že mapu kopíroval, kreslil a popsal lesní Josef Jambor (tzv. *Forstkandidat*). Legenda zahrnuje označení sídel, cest, vodních toků, rybníků, hranic a barevné rozlišení jednotlivých mapových kultur. Nejvíce užívá zelenou barvu a odstíny šedé, které odlišuje připojením malých symbolů stromů, šrafováním apod. Celá mapová kresba je díky svým rozměrům velmi přehledná, orientována na sever.

Opočno je stejně jako ostatní obce zobrazeno poměrně důkladně. Jádrem města se zámek, letohrádkem a kostelem je vytaženo červeně a jsou naznačeny půdorysy staveb. Ostatní zástavba již půdorysně přesná není, zhotovena je černou barvou. Prostor náměstí má barvu mapového podkladu. Jednotlivé domy jsou rozděleny do bloků oddělených zahradami a ostatní zelení. Na Zlatém potoce je zachycen rybník Broumar, rozšířený tok na Švamberku, dva rybníky v prostorách zámeckého parku i náhon k mlýnu. Protože mapa byla zhotovena spíše pro hospodářské účely, obsahuje rozčlenění lesů na revíry (např. v Oboře uvádí od severu k jihu 12 částí označených římskými číslicemi s názvy: Beim Tempel, Klein Borowinka, Großer Stern, Bei den mittlern Schupfe, Semechnitzer Trieb, Borowinka, Draber Berg, Beim hintern Schupfen, Kaminek a Klein Wranow), bažantnice i s popisy a dokonce se na mapu vrací i vyobrazení hájovny při kraji opočenské Obory. V roce 1862 již není novinou, že je v mapě zakreslen i cukrovar a hospodářský dvůr v Podzámčí (oba červeně a půdorysně vyobrazené), a také železnice. Je patrné, za jakým účelem byla právě tato mapa zhotovena. Měla pečlivě zachytit jednotlivé půdní kultury celého opočenského panství včetně jejich pojmenování, proto se v ní vyskytuje poměrně velké množství

³³ Jitro se rovná 0,285 ha, čtvereční sáh se rovná 3,1606 m². G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 61 a 84.

³⁴ Měřítko po přepočtu souhlasí se vztahem, že 1 vídeňský palec (2,634 cm) na mapě odpovídá 400 vídeňským sáhům (1 sáh = 189,65 cm) ve skutečnosti. G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 79, 84.

pomístních názvů tohoto druhu. Vůbec poprvé se na mapě objevuje i název Lištowinka, který označuje prostranství podél Zlatého potoka od mostu směrem do Podzámčí, a dodnes se používá.

Z mapy je zřejmé, že panství mělo velmi rozvinuté hospodářství, zejména lesnictví. Nejrozsáhlejší lesní plochy se nacházely v severovýchodní části dominia, v okolí Olešnice v Orlických horách a Nového Hrádku, u Krahulčí, Trčkova i Bolehoště. Díky rozsáhlé Oboře ale nezaostávalo ani samotné Opočno.

Téměř identická s mapou č. 6, ale větším měřítkem o trochu podrobnější, je **mapa číslo 7**, která pochází rovněž z roku 1862.³⁵ Je rozdělena na devět částí nestejných rozměrů (zejména 66 × 54 cm a 85 × 52 cm), označených římskou pořadovou číslicí (připojen je také klad listů, který upřesňuje, jak na sebe části navazují); mapa je podlepena plátnem. Mapa je vyhotovena v měřítku s převodním vztahem, že 1 vídeňský palec se rovná 200 sáhům [cca 1 : 14 400],³⁶ a jeho grafická podoba je uvedena v pravém dolním rohu deváté mapové části. Tuto část mapy doplňují také podpisy – lesního Josefa Jambora, který mapu nakreslil a popsal, a vrchního lesního Wobořila, který provedl kontrolu.

Mapový klíč vysvětluje užití odstínů zelené a šedé barvy v mapě, které navíc rozdělují půdní kultury (pole, louky, zahrady, pastviny, sady, lesy) podle původní příslušnosti k dominikálu, rustikálu³⁷ a církevnímu majetku. Půda poddanská a vrchnostenská se od sebe liší odstínem daných barev, případně nenápadným šrafováním. Vlastnictví církve je označeno jednak barvou, ale také vždy písmenem K. Mapa užívá označení červených symbolů pro stavby, modrých ploch pro stojaté vody, modré linie pro vodní toky a červené linie pro cesty. Vzhledem k zřejmé shodě mapy s mapou předchozí se zaměřím opět konkrétně na oblast Opočna, které se nachází ve spodní části listu č. VI a při horním okraji listu č. X.

Město Opočno je zakresleno velmi podrobně. Jasně jsou v něm rozlišeny významné stavby (zámek, kostely, letohrádek s jízdárnou, klášter, zahradní skleník a hospodářské stavby světle červenou barvou) od ostatní zástavby (tmavě červeně) a veřejných prostranství (náměstí, parku). Jednotlivé parcely jsou přesně ohraničeny, opatřeny symboly či výplní podle jejich druhu a označeny parcelními čísly. Uprostřed rybníku Broumar je zakreslen ostrov, a i dále je tok Zlatého potoka vykreslen důkladně. Obsahuje nápadně rozšířený tok v oblasti Švamberka, dva rybníky v zá-

³⁵ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 7. Nezpracovaný, nemá inventář.

³⁶ Měřítko po přepočtu souhlasí se vztahem, že 1 vídeňský palec (2,634 cm) na mapě odpovídá 200 vídeňským sáhům (1 sáh = 189,65 cm) ve skutečnosti. G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 79, 84.

³⁷ Rozdělení půdy na dominikál a rustikál je rovněž pozůstatek po fungování panství před rokem 1848 (resp. 1850).

meckém parku i náhon k mlýnu. Ze stojatých vod je možné v mapě zachytit i menší vodní nádrž u Obory a dokonce uměle vytvořené jezírko v rámci okrasných zahrad v horní části zámeckého parku.

Celá mapa je bohatá na pomístní názvy jednotlivých tratí a vzhledem k dataci je zřejmé, že v těchto údajích vychází z map stabilního katastru. Většina z nich je v německém jazyce. Nechybí označení např. Semechnická, Podkostelská, Oborská, Za doly, Za Humny, Za přísnický, Vodětínská, Vořechová, Podvinická, Za Dvorem, K vodoteči, Antonínská či Novohospodská. Více než hojně je v mapě užít symbol stylizovaného stromu – listnatého i jehličnatého, který buď vyplňuje pozemky se sady a lesy, nebo lemuje téměř všechny cesty. V Opočně lze rovněž najít dvě oblasti skalních útvarů (stejně též v císařském povinném otisku map stabilního katastru).³⁸

Mapa číslo 8 nese název *Situations-Plan zu fürstlich Colloredo Mannsfeldischen Domaine Opočno*.³⁹ Není datována, ale podle staveb, které zobrazuje (železnice, cukrovar), pochází z konce 70. nebo 80. let 19. století. Je opět vyhotovena na podlepeném papíře o rozměrech cca 77 × 50 cm, zřejmě podepsaným Hermannem Reusem (lesmistr na panství). Mapové pole není nijak ohraničeno a jeho obsah je stručnější než u některých předchozích exemplářů. Neobsahuje žádné dodatkové tabulky ani popisy lokalit, které do panství již nepatří. Kromě uvedeného titulu uvádí pomocí šipky orientaci mapy na sever, dále měřítko a legendu. Měřítko mapy je grafické s německým převodním popisem, že 1 palec se rovná 800 sáhům [cca 1 : 57 600].⁴⁰ Pod ním se nachází mapový klíč, který s výjimkou označení řek a potoků a hlavních a vedlejších cest eviduje barevné rozlišení (obr. č. 6). Mapa je bohatě kolorovaná, barevně odlišuje panské lesy, louky a pole, ale největší zajímavostí je její zobrazení hranic různých geologických prvků. Pomocí barev jsou v ní ohraničeny oblasti s výskytem delluvia (říční, zejména záplavové sedimenty, černě), opuky (žlutě), urtoniku (modře), vápence (oranžově), žuly (červeně), permu (růžově), diabasu (světle zeleně), slídy (tmavě zeleně) a ruly (tmavě fialově). Pod vysvětlivkami se ještě nachází ručně psaná poznámka s opravou, že u Sedloňova pod Olešnicí v Orlických horách se vyskytuje místo zakresleného diabasu vápenec.

Panství Opočno je zobrazeno o stejné rozloze jako v předchozích mapách. Zahrnuje názvy okolních panství podél hranic, jména obcí a některých rybníků a lesů, přičemž lesy jsou ještě rozděleny na pravidelné očíslované části, které ale nejsou nikde v mapě vysvětleny. Mapa zahrnuje již zmíněné hranice geologických útvarů, cesty,

³⁸ Porovnání s mapami stabilního katastru – dostupné na: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

³⁹ SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 8. Nezpracovaný, nemá inventář.

⁴⁰ Měřítko po přepočtu souhlasí se vztahem, že 1 vídeňský palec (2,634 cm) na mapě se rovná 800 vídeňským sáhům (1 sáh = 189,65 cm) ve skutečnosti. G. HOFMANN, Metrologická příručka (jako pozn. 18), s. 79, 84.

Obr. č. 6. Mapa panství Opočno, cca 70.–80. léta 19. století, výřez – mapový klíč.
– SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 8, nezpracované.

vodní toky a železnici. Sídla jsou zobrazena pouze zběžně, místo půdorysů staveb jsou viditelné spíše malé tečky černé barvy, které znázorňují zástavbu pouze orientačně. Z jejich intenzity lze ovšem usoudit, jak asi byly lokality přibližně velké a rozlehlé, často jsou také ohraničeny tenkou linkou, pravděpodobně hranicí obce. U větších obcí lze najít také čtverečky nebo obrysy stavení vytažené červeně, které značí významné budovy.

V Opočně se jedná o zámek, patrně kostel, několik domů historického jádra v okolí zámku a také panský cukrovar a oblast vlakového nádraží, které mapa rovněž již zachycuje. V nejbližším okolí Opočna je také zakreslena Prkenná bažantnice

a jedno místo, o kterém v předešlých mapách ještě nebyla zmínka. Jde o lužní les Bezděk, který se nachází u železniční stanice ve směru k městu.⁴¹ Z lesů je také zobrazena Obora a vzdálenější západní les podél Zlatého potoka. Zajímavé je, že významné husté lesy v údolí potoka na území zámeckého parku mapa vůbec nezachycuje. Spíše se v této oblasti vyskytuje barva zelená, značící louku. Z úrodné půdy jsou zastoupeny rozsáhlé plochy v okolí cukrovaru, dále také rybník Broumar s nedalekým ovčínem. Popisný aparát mapy se vyskytuje v průměrném rozsahu, prolínání českého a německého jazyka zde nepodléhá žádným zjevným pravidlům.

Poslední mapa zahrnující celé panství Opočno je **mapa číslo 9**.⁴² Podle ručních přípisů ji lze datovat do období let 1880–1884. Je podepsána Filippem Popperem, který zpracoval předlohu a zároveň mapu vyhotovil technikou autografie. Jedná se proto o jedinou mapu ze souboru, která je již tištěná. Mapa obsahuje číselné měřítko 1 : 40 000⁴³ a zároveň dvě grafická měřítka v metrech a sázích. Nese titul *Übersichtskarte der Domaine Opočno*. Tato mapa byla zhotovena v několika exemplářích. Jednotlivé kopie se od sebe liší dodatečně doplněnou kolorací. Původní mapa o velikosti 96 × 71 cm (v dalších exemplářích rozdělena na čtyři části vyhotovené na tvrdším papíře) kolorovaná není. Její provedení je poměrně jednoduché. Neobsahuje žádné dodatky v mapovém poli a samotná kresba podchycuje orientační zástavbu jednotlivých obcí s jejich názvy, hlavní cesty, vodní toky, ohraničené významné lesní plochy a rybníky; k vyjádření výškopisu používá šrafování. Doplněné barevné rozlišení je potom v každém exempláři jiné.

U mapy zachované v celku jsou vybarveny jednotlivé geologické útvary na panství. Tento exemplář je opatřen i legendou, která koloraci vysvětluje. V oblasti centra Opočna využívá nejvíce oranžovou barvu pro tzv. Bělohorské křídové útvary, kolem Podzámčí modrou barvu pro Teplické křídové útvary, které se rovněž objevují i u Čánky, kde jsou doplněny také diluviálními štěrky, nesoucími barvu zelenou. V okolí obcí Roudné, Dobré, Hlinná a Osetnice upozorňuje mapa pomocí červených bodů na ložiska železné rudy. Kolorace ostatních tří exemplářů souvisí s rozčleněním panství na revíry a jednotlivé pozemky podle jejich vlastníků (obr. č. 7).

Na okrajích mapového listu se nacházejí například seznamy osob, z nichž každé jméno je podtrženo jinou barvou. Ta je pak v mapě použita pro vyznačení území, které tito lidé vlastnili; v některých případech jsou jména držitelů pozemků znovu uvedena

⁴¹ Dříve se takto nazýval rybník, který se v místě nacházel, označení poté přešlo na les a někdy i okolní louku (Václav RATHOUSKÝ – Zbyněk LIKOVSKÝ, Místní a pomístní jména Opočna, in: Orlické hory a Podorlicko 12, 2003, s. 131–177, zde s. 133 a 154).

⁴² SOA Zámorsk, Vs Opočno, mapa č. 9. Nezpracovaný, nemá inventář.

⁴³ Uvedené měřítko odpovídá skutečnosti.

Obr. č. 7. Mapa panství Opočno, 1880–1884, výřez – Opočno a okolí. – SOA Zámorsk,
Vs Opočno, mapa č. 9, nezpracované.

přímo v kresbě. Některé exempláře této mapy také obsahují zcela vybarvené větší územní plochy – lesy, rybníky či pole, tradičními barvami šedou, modrou, zelenou. V tomto případě je možné zachytit u Opočna údolí Zlatého potoka, Oboru, rybníky a rozsáhlé louky a pole směrem k Českému Meziříčí. Vzhledem k datu vyhotovení mapy nelze nezmínit, že zachycuje železnici, hospodářský dvůr Podzámčí i cukrovar, které jsou popsány německy. Popis zahrnuje i číselné údaje, které rovněž odkazují na členění užitkových ploch podle jejich druhu. V některých listech jsou například očíslovány části opočenské Obory, bažantnice nebo rybník Broumar. Název této mapy jako mapa přehledná má pravděpodobně vyjádřit, že jde o zevrubnou mapu panství, která slouží pro zakreslování stavu a jeho změn ve vlastnických záležitostech. Pro účely poznání krajiny v okolí Opočna a topografie samotného města neposkytuje žádné informace, které by v předchozích prostudovaných mapách nebyly uvedeny.

Závěr

Mapy opočenského panství rodu Colloredo-Mansfeld ze Státního oblastního archivu v Zámrsku představují unikátní soubor jedenácti (z nich devět popisovaných) převážně rukopisných map, které dokládají velký význam a územní rozlehlost celého severovýchodočeského panství. S výjimkou mapy č. 1 jsou zachovány v poměrně dobrém fyzickém stavu. Patří mezi tzv. individuální kartografické prameny, zhotovené nezávisle na sobě, v různých letech, pro odlišné účely. Jejich vzájemné podobnosti si však nelze nepovšimnout. Soubor eviduje zmenšené exempláře dříve zhotovených map (mapa č. 1 a 2 a mapa č. 6 a 7) i mapy výrazně ovlivněné dílem stabilního katastru z první poloviny 19. století (mapa č. 9). Přes veškerou podobnost jsou však jedinečné a originální.

Hlavním úkolem při zhotovování těchto map bylo nepochybně vytvoření přehledu o celkovém územním rozsahu panství. Tento základní údaj doplňují informace o hospodářství, zaměřené zejména na zachycení lesních ploch a chovných rybníků. Z tohoto hlediska lze za nejhodnotnější označit mapy již vyspělejšího kartografického zpracování (mapa č. 6 a 7). Zajímavé je také dochování map, které se věnují geologickému členění území (mapa č. 8 a některé exempláře mapy č. 9). Mapy zobrazují celkový charakter nejen Opočna, ale i okolní krajiny. Přinášejí pohled na oblast celého panství i samotného centra města v různých stupních detailu (zejména v otázce zakreslení jednotlivých obcí). Všechny zachycují popisem i názvy sousedních panství. V mapách č. 2, 3 a 4 je za hranicemi opočenského panství zakresleno rovněž i několik konkrétních lokalit. Jako individuální kartografické prameny obsahují rovněž velké množství nestandardních mapových značek, uvedených, ale i neuvedených v doplňujících legendách (např. kresba ryby na mapě č. 3), a také zdobné prvky po celém mapovém poli (např. veduty Opočna na mapách č. 1 a 2). Ty rovněž dokládají významné činnosti, které colloredo-mansfeldské panství charakterizují, ale slouží zejména pro propagaci panství a reprezentaci jeho představitelů.

Mapy opočenského panství tvoří nepostradatelný kartografický pramen, který může být využit například při výzkumu a rekonstrukci venkovské i městské krajiny a zejména výzkumu dlouhodobých změn ve využití ploch, a to zvláště proto, že zahrnují proměny krajiny v období počínající průmyslové revoluce (především stavba železnice, výstavba budovy cukrovaru apod.). Zároveň představují také velmi cenný zdroj informací k výzkumu regionálních dějin severovýchodních Čech, resp. podhůří Orlických hor.

Martina Tůmová

Maps of the Colloredo-Mansfeld estate Opočno between 1749–1880

Manors, the most typical administrative and territorial units of the early modern period, produced a large amount of various documents for internal and external uses. Besides the frequent written sources, the cartographic sources deserve our attention as well as admiration, in certain sense. Maps of individual estates belong among unique, highly individualized, cartographic sources. Their origins, in the form of simple plans, can be traced back to the 16th century. They became most widely disseminated in the 18th century and at the beginning of the 19th century they were gradually replaced with geodetically precise cadastral maps.

One example are the maps of the Colloredo-Mansfeld estate in Opočno, which extended in the north eastern Bohemia, in the foothills of Orlické hory Mountains. The set of maps includes eleven maps in total, which were produced between 1749–1880, with two of them being ground plans – of Opočno and Skalka manor, which is why these two plans are not subject of this article. The remaining nine maps depict the whole extensive territory of the estate, in a variety of ways. In the majority of cases the maps are handwritten, richly colored, made on paper mounted on linen. Their content is primarily focused on agriculture, forestry and fishery of the Colloredo-Mansfeld family. The tables added into the corners of the maps of the estate feature rich additional information regarding soil usage, soil condition and total acreage. The set also contains maps that show geological stratification of the substratum of the entire estate. The maps also feature graphical bar scales – mentioned primarily in contemporary units of measurement – and legends with numerous symbols and marks for easier display of individual elements and buildings. These symbols have often a unique appearance (given the fact that the maps were individually made); for example, a drawing of a fish in locations of existing and extinct ponds.

The maps of the Colloredo-Mansfeld estate in Opočno form a unique cartographic source, important for the understanding and reconstruction of landscape in the early modern period. Their mutual comparison yields a dynamic picture of the entire depicted area especially in the pre-industrial period. It can be used for research of historical land-use, rural landscape, development of towns, but also of the gradual penetration of industrial elements, such as, for example, the construction of the road network. The entire set is stored in the State Regional Archive in Zámorsk in the collection entitled Velkostatek Opočno (Manor Opočno).

Václav Matoušek*

**VZORNÉ LETOVISKO HRADIŠTKO.
VZNIK A PRVÉ DESETELETÍ MEZIVÁLEČNÉHO
LETOVISKA NA SOUTOKU VLTAVY A SÁZAVY**

MODEL RESORT HRADIŠTKO
THE ORIGIN AND THE FIRST DECADE OF AN INTERWAR RESORT
AT THE CONFLUENCE OF VLTAVA AND SÁZAVA RIVERS

Keywords	Abstract
Resort 1930s and 1940s Bohemia Hradištko	This social and historical-geographical study addresses the circumstances of the founding and subsequent development of an important resort Hradištko, located 30 km south of Prague at the confluence of Vltava and Sázava Rivers. The resort was founded in a location, which inhabitants of Prague had used for recreation since the 19 th century. Resort Hradištko was founded as an offshoot of an older resort Pikovice on the banks of Sázava River. Hradištko was not immediately connected to important roads or the railroad, but this relative isolation, and the quiet in the midst of an otherwise busy recreation area that it afforded, proved to be an advantage. From the beginning, Hradištko became the site for villas and cottages for all classes of Prague inhabitants, the wealthy elites, relatively wealthy middle class, as well as the lower classes, which were represented primarily by qualified workmen and lower civil clerks.

* Prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc., katedra Sociální a kulturní ekologie FHS UK, U kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice a katedra Archeologie FF ZČU v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň. E-mail: matousek@fhs.cuni.cz. – Za obětavou spolupráci, cenné rady a konzultace děkuji ing. J. Doležalové a ing. P. Doležalovi z Hradištko, paní L. Šindelářové z Prahy, paní L. Haškové, knihovnici z Hradištko, ing. Antonínu Brannému, ing. J. Štěpánkovi a Mgr. L. Trnkové z Hradištko a Bc. Tomáši Krákorovi ze Státního okresního archivu Praha-západ v Dobřichovicích.

Úvod

Jedním z charakteristických prvků procesu komplexní modernizace společnosti v 19. a v prvních desetiletích 20. století byl prudký rozvoj individuální a masové rekreace. Vznik a rychlé šíření nejrůznějších rekreačních aktivit mělo celou řadu příčin. K nejdůležitějším patřilo formování specifické městské industriální společnosti a zvláště početné a brzy velmi vlivné městské střední třídy. Dále unifikace času a s ní související vznik fenoménu volného času, který byl postupně společný stále rostoucímu počtu obyvatel. Významný byl též rozvoj technický a technologický, který zejména v oblasti dopravy nabízel dosud nebývalé možnosti. V neposlední řadě je třeba připomenout též inspiraci vývojem v zahraničí. Ať v epicentru průmyslové revoluce v Anglii, nebo v druhotných centrech, např. v německých a rakouských zemích.

Provozování rekreačních aktivit začalo od poloviny 19. století ovlivňovat významnou měrou krajinu českých zemí. Zásadní roli v procesu proměn české krajiny mělo od počátku formování rozsáhlých letovisek, která vznikla v dosahu velkých průmyslových měst. Proto se stalo studium vzniku a počátečního vývoje individuální a masové rekreace součástí projektu systematického studia vlivu procesů industrializace na proměny české krajiny. Tento projekt realizuje Centrum pro komplexní studium materiálních a krajinotvorných aspektů industrializačních procesů při Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy (bližší na www.csmki.cz) v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově (PRVOUK) v sekci P02 Environmentální výzkum. Na výzkumu se podílí pedagogové a studenti Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, konkrétně zaměstnanci a studenti Katedry sociální a kulturní ekologie a Pracoviště soudobých dějin – orální historie.

Historie a metody studia. Systematické studium vzniku a počátků rozvoje rekreačních villegiatur a letovisek v okolí Prahy bylo zahájeno v roce 2012 jako dílčí projekt studia vlivu industrializačních procesů na proměny české krajiny v přímé návaznosti na monografii *Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální*.¹ Z počátku studium probíhalo především formou spolupráce pedagogů a studentů při tvorbě bakalářských a magisterských diplomních prací. Předběžné výsledky byly následně publikovány v samostatné kolektivní studii.² Předmětem bakalářských a magisterských diplomních prací byly především významné a dosud prosperující villegiatury ze 2. poloviny 19. století. Proces zakládání přípražských villegiatur a letovisek ovšem pokračoval i po přelomu století. Jako příklad letoviska meziváleč-

¹ Václav MATOUŠEK, *Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální*, Praha 2011.

² Václav MATOUŠEK – Šárka KOUKALOVÁ – Marcela ŠÁŠINKOVÁ, *Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti*, HG 40, 2014, 19–40.

ného bylo zvoleno Hradištko, jehož základ se formoval především ve 30. letech 20. století. Smyslem studia letoviska Hradištka bylo na konkrétním příkladu analyzovat pokročilou fázi vývoje budování letovisek nejen vyšší a střední třídy, jak to bylo obvyklé v 19. a na počátku 20. století, ale též nižší třídy, která se do proudu této konformní masové rekreace zapojila zvýšenou měrou až po vzniku samostatného Československa.

Úvodní seznámení s historickou i současnou situací lokality proběhlo v roce 2012 formou rozhovorů s manželi Doležalovými z Hradištka a paní Šindelářovou z Prahy. L. Šindelářová vlastní v letovisku rekreační objekt a byla neteří J. Herolda, jedné z nejdůležitějších osobností doby vzniku a rozvoje letoviska. Ve společnosti výše zmíněných spolupracovníků jsem se také důkladně seznámil s aktuální podobou letoviska, zejména s jeho historickým jádrem. V roce 2012 také proběhlo studium archivních pramenů v Národním archivu, fond Premonstráti – klášter Strahov. Jednalo se především o smlouvy o koupi pozemků, na něž byly na počátku 30. let rozparcelovány v bezprostředním okolí obce pozemky Královské kanonie Premonstrátů na Strahově, mapy a plány katastru Hradištka a dílčí dokumenty k nejruznějším stavebním projektům na pozemcích Kanonie.³

V roce 2013 pokračoval výzkum metodami orální historie. V roce 2014 se uskutečnilo studium archivních pramenů uložených ve Státním okresním archivu Praha-západ v Dobřichovicích.⁴ Jednalo se především o fond Berní správy Vršovice obsahující dokumenty k výměru daně z nemovitosti, resp. dočasné odpuštění daně z dokončených novostaveb rekreačních objektů. Kromě osobních údajů majitelů nemovitostí a údajů o zahájení a ukončení stavby obsahuje tento fond také zpravidla podrobnou plánovou dokumentaci. Z fondu Archivu obce Hradištka jsem využil digitální kopii Pamětní knihy obce, Záписы ze schůzí obecního zastupitelstva a Kroniku obecní školy. Na závěrečném zpracování získaných terénních a archivních poznatků se v rámci semináře „Metody archeologického a historického studia“ podílely studentky Katedry sociální a kulturní ekologie FHS UK.⁵ Postupy závěrečného vyhodnocení vycházejí ze studie V. Matouška, Š. Koukalové a M. Šášinkové (srov. pozn. 2) a další zde citované literatury.

Zeměpisná charakteristika lokality. Obec a letovisko Hradištka se nachází 30 km jižně od Prahy nad soutokem Vltavy a Sázavy (obr. č. 1). Obec je situována na plošině mírně se sklánějící k jihu. Na severu a západu je prostor obce, resp. zá-

³ Národní archiv (dále NA), fond Premonstráti – klášter Strahov (dále fond ŘP), kartony 905, 928, 938–943, 952–954, 3065–3066 a Sběrka map a plánů SMP 38, 333–334.

⁴ Státní okresní archiv (dále SOkA) Praha-západ, fond Archiv obce Hradištka a fond Berní správy Vršovice, kartony 32, 33, 33a, 34, 35.

⁵ Konkrétně P. Barteková, I. Bohušová, L. Dvořáková, L. Koubová a M. Monhartová.

stavba letoviska vymezena prudkými zalesněnými stráněmi klesajícími k břehům Sázavy a Vltavy. Nadmořská výška celého dnes (i v minulosti) zastavěného prostoru se pohybuje od 320 m n. m. na severním po 250 m n. m. na jižním okraji. Nad hladinou Sázavy je severní okraj letoviska převýšen o 120 m. Západní okraj je nad hladinou Vltavy převýšen o 50 m (obr. č. 2). Jak na severu, tak na západu přitom okrajové rekreační objekty prostupují do lesních porostů. Směrem východním je zástavba vymezena rozsáhlým lesním komplexem, do nějž ovšem už nezasahuje. Hranici zástavby zde tvoří cesta spojující silnici Hradištko – Pikovice se silnicí Hradištko – Závist. Směrem k jihu tvoří hranici zástavby oblouk zmíněné silnice Štěchovice – Brunšov – Hradištko – Závist – Třebsín – Krňany (obr. č. 3). Jistou izolovanost od okolní krajiny způsobenou polohou na vysokém ostrohu nad soutokem částečně kompenzuje kromě již zmíněných silnic ještě relativně hustá síť lesních cest a stezek spojujících okraje letoviska s oběma říčními údolími.

Obr. č. 1. Poloha Hradištka vůči Praze. Nahoře hranice Prahy k roku 1938 (podle <http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php>). Dole na soutoku Vltavy a Sázavy Hradištko zvýrazněno černým bodem. Tečkovaně rozsáhlé lesní porosty. Pokud není uvedeno jinak, všechny kresby M. Fábiková.

Obr. č. 2. Hradištko, vrstevnicový plán. Uprostřed zástavba obce podle mapy stabilního katastru z roku 1840. Obdélník – zámek a hospodářský dvůr Kanonie premonstrátů. Šipka vpravo nahoře označuje polohu obce Pikovice na levém břehu Sázavy.

Počátky letoviska Hradištko

Stručný nástin historie obce. Nejstarší doklady osídlení prostoru dnešního letoviska Hradištko pocházejí ze středověku. V severovýchodním cípu ostrožny, kam dnes zasahují ojedinělé rekreační chaty rozmístěné v dosud zalesněném prostoru, byla v 50.–60. letech 20. století odkryta archeologickým výzkumem opevněná tržní osada o rozloze 6 ha, datovaná do 13. století. S vysokou pravděpodobností osada souvisela

Obr. č. 3. Hradištko, stav podle mapy stabilního katastru z roku 1840. Šrafovaně rozsah lesních porostů, který zůstal bez podstatných změn až do poloviny 20. století.

s klášteřem benediktinů sv. Jana Křtitele na Ostrově, založeným v roce 999 na ostrově uprostřed vltavského koryta přímo pod Sekankou.⁶

Ves Hradištko je poprvé v písemných pramenech zmiňována na počátku 14. století. Pro historii moderního letoviska je důležitý rok 1638, kdy opat Kryšpín Fuk koupil panství Hradištko pro strahovské premonstráty. S působením premonstrátů jsou

⁶ Miroslav RICHTER, *Hradištko u Davle. Městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982; Jan KLÁPŠTĚ, *Proměny českých zemí ve středověku*, Praha 2005, s. 367–374.

mimo jiné spojena i dvě pomístní jména hojně zmiňovaná v souvislosti s letoviskem – poustevna nad obcí Závist, v lesích východně od Hradištka zvaná sv. Norbert, Norbertka nebo Norbertinka. A také Pervidlo, západně od Hradištka. Kromě dodnes existující restaurace se tak nazývá část letoviska přiléhající k západnímu okraji obce. Na počátku 18. století postavili premonstráti uprostřed vsi zámek s hospodářskými budovami. Tento komplex je do současnosti přirozenou dominantou obce.⁷

V letech 1880–1910 je Hradištko uváděno jako obec v okrese Královské Vinohrady, v letech 1921–1930 jako obec v okrese Jílové.⁸ Od 2. poloviny 19. století až po 30. léta 20. století, tj. do doby vzniku letoviska, se počet obyvatel obce výrazně neměnil, resp. v prvních desetiletích 20. století výrazně poklesl:

Rok	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Počet obyvatel	503	522	531	503	438	436	443 ⁹

Rekreační aktivity před vznikem letoviska, společenské a technické podmínky pro příchod rekreatantů. Ačkoliv se letovisko Hradištko začalo formovat o řadu desetiletí později než villegiatury v údolí Berounky nebo v údolí Vltavy blíže ku Praze, přesto ve 30. letech 20. století navázalo na dlouhou a bohatou tradici rekreačních aktivit Pražanů. K významným cílům pražských výletníků patřily již dávno v 19. století romantické Svatojánské proudy ukryté dnes hluboko pod hladinou Štěchovické přehrad. Zátočina s přejemi a skalním masivem zasahujícím do vltavského koryta se nacházela vzdušnou čarou 5 km jižně od Hradištka.

Na zájem Pražanů odpověděla v roce 1865 Pražská společnost pro paroplavbu na řece Vltavě zřízením pravidelné linky Praha – Štěchovice.¹⁰ Konečná stanice parníků se nacházela jen necelé 2 km vzdušnou čarou jihozápadně od Hradištka. V roce 1889 podnítilo příliv rekreatantů ještě zřízení značené turistické cesty Svatojánské proudy – Štěchovice, jedné z prvních značených cest v Čechách. V letech 1914–1924 byla vyznačena trasa Posázavská stezka, Pikovice – Kamenný přívoz – Žampach. Údolí Sázavy zpřístupnil v letech 1897–1900 dokončený úsek železniční tratě Praha – Čerčany.¹¹ Zastávku vlaku na pravém břehu Sázavy spojoval s obcí

⁷ Hradištko 1310–2010, red. Lucie Hašková, Hradištko 2010.

⁸ Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 2. díl, Praha 2006, s. 174 (www.historicky.lexikon.obci.Ceske.republiky_1869-2005_2.dil).

⁹ Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005 1. díl, Praha 2006, s. 160 (www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/SFile/13n106cd1.pdf).

¹⁰ Miroslav HUBERT, Dějiny plavby v Čechách II, Děčín 1997; František VICHTA, Historie pražské paroplavby, Praha 2008.

¹¹ Miroslav BERKA, Posázavský pacifik, Praha 1991.

Pikovice na levém břehu, potažmo s Hradiškem, z počátku pouze přívoz. Další důležitý přívoz v poloze Mandát spojoval Hradištko se Štěchovicemi.

Vlakové spojení s Prahou bylo mimořádně důležité pro rozvoj tramského hnutí v této oblasti. Prvé tramské osady se v prostoru Pikovic začaly objevovat v letech 1918–1919.¹² Rostoucí obliba trampingu silně ovlivnila jak charakter rekreační zástavby v Pikovicích, tak i ve vzdálenějším Hradištku. Na rozdíl od villegiatur 2. poloviny 19. století však na soutoku Vltavy a Sázavy nepozorujeme úzkou vazbu založení letoviska na zřízení paroplavby či železniční dopravy. Motivy ke zformování letoviska Hradištko je třeba hledat jinde.

Období před vznikem letoviska. Informace o počátcích rekreačních aktivit na Hradištku jsou pouze torzovité. Nejstarší doklad nacházíme v zápisu ze schůze obecního zastupitelstva ze dne 12. 1. 1910. Obecní zastupitelstvo rozhodlo, že při Okrašlovacím spolu pro Štěchovice, Hradištko a okolí bude zřízen samostatný odbor pro Hradištko, „*který se sám má finančně spravovati*“. Část jeho příjmů má tvořit příspěvek 2 K od každého výletníka – nájemníka.¹³ Pravděpodobně se jednalo o nájemce letních bytů, což potvrzuje zápis z 29. 4. 1917, který informuje o zákazu přijímání výletníků na letní byty s ohledem na nedostatek potravin ve válečném období.¹⁴ Prvý doklad o existenci rekreačních objektů v Hradištku přináší zápis z 20. 6. 1926 o povolení stavby pěti letních bud na pozemku E. Karpelese ze Smíchova.¹⁵ Zároveň se z tohoto zápisu dozvídáme, že kromě pronajímání letních bytů bylo další formou podnikání v oboru rekreace pronajímání a prodej parcel pro stavbu rekreačních vil a chat.¹⁶

Důležitou informaci přinesly rozhovory s J. Doležalovou a L. Šindelářovou, které shodně potvrdily, že ve 2. polovině 20. let začali jezdit do Hradištko pravidelně na letní byt manželé Heroldovi. Josef Herold (1898–1979) se později, ve 30. letech stal klíčovou osobností formování nejen letoviska Hradištko. Jeho cílem bylo

¹² Bob HURIKÁN, Dějiny trampingu, Praha 1990, s. 53.

¹³ SOkA Praha-západ, fond AO Hradištko, i. č. 1 Kniha obecních protokolů účtů a rozpočtu a rozvrhů přírážek 1894–1916, kniha 1.

¹⁴ SOkA Praha-západ, fond Archiv obce Hradištko, i. č. 2 Kniha obecních protokolů účtů a rozpočtu a rozvrhů přírážek 1916–1938, kniha 2.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ SOkA Praha-západ, fond AO Hradištko, Kniha obecních protokolů účtů a rozpočtu a rozvrhů přírážek 1894–1916, kniha 1, zápis z 10. 5. 1904. Prvá žádost o výstavbu rekreačního objektu na parcele v Hradištku byla E. Karpelesovi zamítnuta již v roce 1904.

turistické zpřístupnění širšího okolí.¹⁷ Na letní byt jezdili Heroldovi do čp. 22 k Josefu a Emilii Petrovým, prarodičům paní Doležalové.¹⁸

Další informace obsahuje Pamětní kniha obce Hradištko. Zápis z 15. 2. 1925 uvádí, že „*stále větší příliv letních hostů a turistů, povzbuzený hlavně úpravou romantické stezky posázavské s blízkými proudy vltavskými, stává se v letních měsících rovněž zdrojem výdělku obyvatelstva*“.¹⁹ Zápis z roku 1928 připomíná, stejně jako v roce 1927, „*hlavně v Pikovicích značný stavební ruch. ... Postaveno hojně chat k letnímu pobytu na pozemcích pronajímaných*“.²⁰ Tuto informaci doplňuje aktualizovaná katastrální mapa obce z roku 1923, na níž jsou zakresleny v Pikovicích první rekreační objekty.²¹ Stoupající zájem o stavby rekreačních objektů si v roce 1928 vynutil v Pikovicích schválení parcelačního plánu.²² Zápis v následujícím roce již uvádí první větší developerský projekt: „*V říjnu koupil stavitel ing. Trávníček značnou část pozemků od Pikovického mlýna. Pozemky rozparcelovány pro stavební účely. Schválen parcelační a upravovací plán a veřejné komunikace. Cena stavebních pozemků v Pikovicích stoupá. Již 30–50 Kč za čtverečný sáh*“ (v roce 1928 je uvedena cena 15 Kč za čtvereční sáh).²³

Vznik letoviska, sociálně geografické aspekty prodeje parcel. Skutečný vznik letoviska Hradištko je však možné datovat až k roku 1933, kdy jak informuje Pamětní kniha obce došlo na pozemcích premonstrátského velkostatku v Hradištku k dosud největší parcelaci v prostoru Hradištko – Pikovice – Brunšov. „*Rozparcelováno skorem 50 ha půdy orné i lesní. Cena pozemků se pohybuje od 50 do 15 Kč za sáh čtvereční*“. Nejdražší stavební pozemky ovšem v té době byly v Pikovicích.²⁴ V Národním archivu ve fondu Premonstráti – klášter Strahov je v kartonech 938 a 939 uloženo celkem 60 trhových smluv o koupi pozemků na Hradištku z let 1934–1938. Ze znění smluv vyplývá, že klíčovými osobnostmi těchto transakcí byli Josef Herold,

¹⁷ Ústní sdělení Ing. A. Branného, bývalého starosty Hradištka.

¹⁸ Ústní sdělení J. Doležalové a L. Šindelářové ze 7. 4. 2012.

¹⁹ SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, Pamětní kniha obce, digitální kopie, s. 6. Obec Hradištko zahrnovala původní tři relativně samostatné obce: obec Hradištko a osady Pikovice a Brunšov. Pokud není u jednotlivých zápisů výslovně uvedeno, které z těchto tří obcí se zpráva týká, není vždy snadné lokalizaci informace určit.

²⁰ SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, Pamětní kniha obce, s. 35.

²¹ Archiv ČÚZK, Katastrální mapa Hradištka s osadami Brunšov a Pikovice z roku 1923.

²² SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, Pamětní kniha, s. 36.

²³ Tamtéž, s. 38.

²⁴ Tamtéž, s. 45–46.

ředitel hospodářské správy velkostatku Hradištko a Dr. Jur. Vladimír Žejglic, notář v Jílovém u Prahy.

V kartonu 905 téhož fondu sice nacházíme mezi spisy z roku 1942 doklad o existenci instituce nazvané „*Správa letoviska Hradištko n. Vlt., Král. Kanonie Premonstrátů Strahovských*“,²⁵ je však otázka, do jaké míry se Premonstráti v prodeji parcel skutečně angažovali. V témže kartonu je pod i. č. 1389 (30. 7. 1937) dopis Svazu letovisk, léčebných a výletních míst republiky Československé Ústřední kanceláři Královské kanonie premonstrátů na Strahově, jímž Svaz potvrzuje, že od toho dne je mu Kanonií svěřeno do výhradního prodeje celkem 134 stavebních parcel v Hradištku za 6,50 Kč za 1 m². Prodej bude Svaz zajišťovat do konce února 1940.²⁶

Karton 939 obsahuje nedatovaný strojopisný podklad pro prospekt „*Budujeme vzorné letovisko na Hradištku n. Vlt.*“. Jako hlavní argumenty pro zakoupení pozemku v Hradištku uvádí autoři prospektu jednak skutečnost, že byla zahájena stavba mostu ve Štěchovicích (stavba proběhla v letech 1937–1939), která připojí Hradištko k silnici z Prahy. Druhým argumentem byl záměr výstavby Štěchovické přehrady, „*rozsáhlé Stříbrné jezero s ideální písčitou pláží na Stříbrném pobřeží*“, k němuž z Hradištka povede lesní cesta. V prospektu je uvedena formulace, že stavba Štěchovické přehrady „*byla právě zadána*“. Přehrada byla vystavěna v letech 1938–1944. Z uvedených dat staveb vyplývá, že Svaz letovisk připravil prospekt pravděpodobně v roce 1937. Dalšími přednostmi Hradištka byla malebná krajina s „*nepřehledným mořem lesů*“, ale současně blízkost Prahy, výhodné spojení s hlavním městem po silnici, po řece i po železnici. Lákadlem měla být také lokalizace Hradištka v ryze českém prostředí.

Z grafu na obr. č. 4 vyplývá, že nejvíce parcel bylo prodáno hned v prvním roce 1934. V letech 1935–1936 prodej klesl a stagnoval. Zájem o parcely začal opět stoupat až v roce 1937. Je pravděpodobné, že opětovný nárůst zájmu souvisel s aktivitami Svazu letovisk, které se právě v roce 1937 ujalo organizování prodeje.

Obr. č. 4. Graf vývoje počtu prodaných parcel.

²⁵ Se sídlem na adrese Praha II, Hopfenštokova 9. Dnes Navrátilova, Praha 1.

²⁶ V ojedinělých případech rozprodávali parcely i místní občané. Např. manželé Markovi z Hradištka. SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Zápis z schůzí obecního zastupitelstva, kniha 2, 4. 8. 1935.

Obr. č. 5a–d. Vývoj prodeje rekreačních parcel v letech 1934–1938.

Naprostá většina kupců byla z Prahy. Převážně se jednalo o soukromé osoby. Pouze z let 1934, 1937 a 1938 je dochována řada listin svědčících o snaze koupit pozemky společností Svépomoc, podpůrným fondem Svazu čsl. Důstojnictva. Pozemky měly být určeny pro výstavbu ozdravovny pro „*nemajetné, na malé a nedostatečné zaopatřovací platy odkázané pensisty, vdovy a sirotky*“. Spolek Svépomoc nakonec

Obr. č. 6. Rozmístění parcel podle jejich ceny. 1 – 20 000 K a více; 2 – 15 000–19 999 K;
3 – 10 000–14 999 K; 4 – 5 000–9 999 K; 5 – 1 000–4 999 K.

od záměru odstoupil. Neúspěšné bylo rovněž v letech 1935–1940 jednání s Vršovickým odborem České obce turistické o zakoupení pozemku pro stavbu turistické chaty.²⁷ Pouze ojediněle se jednalo o kupce místní, třikrát z Hradištka, jednou z Pikovic.

Předmětem prodeje byly parcely západně od obce, polohy Pervidlo a Šlemín a trať Na vojtěšce východně od obce (obr. č. 5). Nejvíce parcel bylo prodáno západně od obce, nejprve v zalesněném terénu na srázem k Vltavě, později blíže k obci na původních zemědělských plochách. Z plánu rozmístění parcel podle jejich ceny (obr. č. 6) je zřejmé, že většina nejdražších parcel se nacházela západně od obce na původně zemědělské půdě, a levnější parcely se soustřeďovaly především v lese nad

²⁷ NA, fond PŘ, karton 938.

srázem k Vltavě. Plánek Prahy s vyznačením bydliště kupců podle ceny parcely (obr. č. 7) potvrzuje známou skutečnost, že nejbohatší Pražané žili v meziválečném období především na Vinohradech, v přilehlých částech Vršovic a na Novém Městě. „Dobrá adresa“ byly také Dejvice.²⁸ Mimo tyto části Prahy nalezneme kupce jen výjimečně. Pozoruhodné je, že dva kupci bydleli v Libni a Vysočanech, v dělnických čtvrtích s nízkým společenským statusem. Jednalo se však o majitele nejlevnějších parcel. Zajímavé je také srovnání, kolik kupců parcel se shoduje s pozdějšími staviteli rekreačních objektů. Jedná se pouze o 20 osob.²⁹ Tato skutečnost naznačuje, že většina zakoupených parcel se stala brzy předmětem dalšího prodeje.

Obr. č. 7. Pražská bydliště kupců parcel. 1 – bydliště majitele parcely v hodnotě 20 000 K a více; 2 – 15 000–19 999 K; 3 – 10 000–14 999 K; 4 – 5 000–9 999 K; 5 – 1 000–4 999 K.

²⁸ Julie MOSCHELES, *The Demographic, Social, and Economic Regions of Greater Prague. A Contribution to Urban Geography*, *The Geographical Review* 27, 1937, s. 414–429; Jiří KRÁL, *Zeměpisný průvodce Velkou Prahou a její kulturní oblastí*, Praha 1947.

²⁹ Toto zjištění je založeno na srovnání údajů z trhových smluv (NA, fond PŘ, kartony 938 a 939) s údaji z žádostí o odpuštění daně z novostavby (SOkA Praha-západ, fond Berní správa Vršovice).

Jelikož u 38 kupců je v trhových smlouvách uvedené i zaměstnání nebo akademický titul, můžeme se pokusit naznačit jejich sociální status. Mezi kupci nejdražších parcel za 20 000 K a více nacházíme jednoho úředníka a jednoho obchodníka. Ve skupině 15 000–19 999 K vrchního účetního a manželku vrchního tajemníka. Parcely za 10 000–14 999 K koupil podplukovník, administrativní ředitel, dva továrníci, obchodník, choť profesora a dva lékaři. 5000–9999 K investovali 3 úředníci, majitel závodu hodinářského, učitel, majitel vinárny, absolvent konzervatoře, první inkasista Pražské městské pojišťovny, první dílovedoucí, vdova po lékaři a první zedník. Konečně za 1000–4999 K zakoupili parcelu dva absolventi konservatoře, továrník, štábní kapitán, podplukovník, major, zaměstnanec elektrických podniků a tesařský mistr.³⁰

Letovisko Hradištko – vize a realita

Záhy po prodeji prvních parcel se ukázalo, že záměr vybudování letoviska bude vyžadovat podstatně komplexnější přístup. Z dochovaných archivních materiálů, zejména z korespondence Kanonie se Svazem letovisk vyplývá, že tuto skutečnost si od počátku více uvědomovali lidé v oboru rekreačních aktivit zkušeni. Kanonie byla v tomto ohledu podstatně méně aktivní a zjevně značně zdrženlivá. 14. 8. 1937 upozornil Svaz letovisk dopisem Kanonii: „*Máme-li však vytvořit na Hradištku opravdu vzorné letovisko, musíme pro ně nejdříve vybudovati základní zařízení. Tím je jednak rekreační středisko pro letní hosty a pražské majitele parcel, chat a vil spojené se sportovním hřištěm a dětským koutkem, v druhé řadě pak plovárna*“.³¹ V některých případech Kanonie s aktivitami souhlasila. Například v dopise Ředitelství pro stavbu vodních cest se dne 17. 8. 1937 připojila k žádosti Svazu letovisk, aby úprava deponií v lokalitě Na luhu při stavbě Štěchovické přehrady byla řešena tak, aby po napuštění přehrady zde bylo možné zřídit pláž moderního koupaliště.³² Ovšem Svaz letovisk své nároky stupňoval. V dopise Kanonii dne 19. 2. 1938 upozorňuje, že potřebuje naléhavě regulační plán, v němž by byly zakresleny všechny komunikace v celé oblasti od Sekanky až k budoucímu jezeru nad přehradou a dodává, že „*jenom úhledná, úpravná a čistá obec může tvořit centrum zkvétajícího letoviska*“. Po tomto poněkud vyděračském apelu Svaz dále pokračuje: „*Kdo přijede vlakem do Pikovic, jde na Hradištko lesní cestou, která těsně před parcelami „za myslivnou“ je při dešti, sněhu a mrazu takřka neschůdná*“. Svaz zde postaví schody a pro stavbu potřebuje

³⁰ NA, fond PŘ, kartony 938–939.

³¹ NA, fond PŘ, karton 938.

³² Tamtéž.

z místních zdrojů kámen, dřevo, písek a dovoz stavebního materiálu. Výčet požadavků pokračuje potřebou vybudování cesty k prodaným parcelám, nutností zřídit v budově bývalého ovčína nedaleko zámku četnickou stanici, byty četníků a společné garáže pro rekreanty, neboť v letních měsících bývá na Hradištku 15–20 aut.³³ Dalším „nálehavým“ požadavkem Svazu byla výstavba betonového koupaliště uprostřed letoviska, včetně pumpy potřebné „pro sadovou úpravu našeho hřiště, aby rostlinstvo prospívalo“.³⁴ Na tento požadavek Kanonie odpověděla kladně.³⁵ Projekt však nikdy realizován nebyl.

O nepřilíh vstřícném postoji Kanonie k letovisku a turistickému ruchu obecně vypovídá výmluvně i korespondence mezi Klubem českých turistů s Kanonií ze závěru roku 1941. Předmětem korespondence byla žádost Klubu českých turistů o opětovné vyznačení turistických tras Pikovice – Medník – Chlum – Třebsín a Hradištko – Chlum. Kanonie zrušila tyto cesty v důsledku jejich zneužívání městskými živly, které ruší klid v lese, ničí botanické rezervace a ohrožují kraj. Na žádost odpověděla Kanonie slovy: „na turistických pěšinách hádky, okolí poválené od pražáků, les poházený papírem, neomezený přístup veřejnosti, divokých trempů a různé branže“. Po dalším přemlouvání však nakonec Kanonie k opětovnému vyznačení tras svolila.³⁶

Nejobsáhlejším a nejkomplexnějším počinem plánování podoby „vzorného letoviska“ je nedatovaný šestistránkový strojopisný dokument „Programový nástin budování území Hradištko“, který je ve fondu Strahovského kláštera zařazen mezi spisy z roku 1941.³⁷ Dokument vypracovali architekti L. Kubeš a V. Valter z Atelieru architektů se sídlem v Praze na Václavském náměstí v paláci Avion. V úvodu autoři zmiňují, že projekt je do značné míry výsledkem konzultací s ředitelem J. Heroldem a zahrnuje i jeho náměty. Letovisko by se mělo po všech navrhovaných úpravách rozkládat na ploše 150 ha a mělo by být členěno na tři relativně samostatné části. Ústředním prostorem by mělo být Hradištko se zámek, velkostatkem a plánovaným kostelem. Druhou samostatnou částí by měla být Sekanka, ostroh nad soutokem severozápadně od obce vzdálený od obce 2 km. Zde autoři zvažují „zvláštní sídliště podle amerických vzorů“.³⁸ Třetím prostorem měl být Sv. Norbert – „volné

³³ NA, fond PŘ, karton 938.

³⁴ Tamtéž, dopis ze dne 6. 4. 1938.

³⁵ Tamtéž, dopis ze dne 8. 4. 1938.

³⁶ NA, fond PŘ, karton 905, i. č. 936, 977. Dopisy z 28. 11., 8. 12. a 29. 12. 1941.

³⁷ NA, fond PŘ, karton 905.

³⁸ Programový nástin s. 1.

lázeňské sídliště v lesích“.³⁹ V kapitole „*Voda*“ autoři počítali především se zásadním významem budoucí Štěchovické přehrady. Předpokládali, že zde vznikne řada klubů vodních sportů, koupališť, v zimě kluzišť, dále předvídali na březích budování hřišť a slunečních lázní. V plánu bylo i zřizování přístavů pro parníky. V kapitole „*Dráha*“ předpokládal projekt prodloužení železniční tratě až do Brunšova a zde vybudování průmyslových podniků, restauračních zařízení, obchodů s potřebami pro výletníky. Kapitola „*Silnice a cesty*“ počítá s vybudováním benzinových stanic, garáží a automobilových opraven. Dále se zřízením autobusových linek Štěchovice – Neveklov a Praha – Hradištko. Též s promenádními cestami, vyhlídkami a odpočívadly. V kapitole „*Technické zařízení*“ je návrh elektrického osvětlení. Dále bude třeba zřídit vodovod, kanalizaci, telefonické spojení. V kapitole „*Zastavění*“ se lze dočíst, že potřebný lesk dodá letovisku renovace zámku, k němuž ovšem bude ještě třeba postavit kostel. Dále bude třeba pamatovat na novou školu, biograf, přednáškovou síň, nové restaurace, obchody, zdravotní zařízení a lázně. V kapitole „*Zemědělskohospodářské poznámky*“ je zdůrazněna nutnost zachování, resp. modernizace zemědělského a lesního hospodaření a rozvoj ovocnářství a pěstování jahod. V závěrečných „*Poznámkách všeobecných*“ je připomenuta prospěšnost rozvíjení lokálních kulturních a historických tradic. A také nutnost soustavného dohledu nad rozvojem letoviska.

Výstavba rekreačních objektů, typologie staveb. Žádná z výše uvedených vizí nikdy naplněna nebyla. Rekreační vily a chaty se však na prodaných parcelách stavěly. Podle Fondu berní správy Vršovice bylo v letech 1930–1942 postaveno v Hradištku a v osadě Brunšov celkem 81 staveb.⁴⁰ Grafy (obr. č. 8a–b) vypovídají, že výstavba se rozbíhala zpočátku velmi pomalu. Teprve od roku 1934 je možné pozorovat mírné oživení stavební činnosti, která po menším propadu v roce 1937 kulminovala v roce 1939, kdy bylo dokončeno 19 staveb. Interpretace vývoje stavebních aktivit není jednoduchá. Jednotlivé letopočty nabízejí vysvětlení v širších společenských a politických souvislostech. Je pravděpodobné, že vývoj v letech 1930–1937 mohl souviset s průběhem hospodářské krize. Váhavý počátek stavebních aktivit v letech 1930–1934 mohl být způsoben krizovými roky, byť stavebnictví bylo oborem, který krize tolik nepoznamenala, neboť právě krize umožnila výhodné zhodnocení úspor z předchozích dob konjunktury. Nicméně oživení stavební činnosti počínaje rokem 1934 svědčí o tom, že po překonání nejhoršího období měli rekreanti podstatně větší chuť do investic.⁴¹ Prudký nárůst stavebních aktivit v roce 1939 mohl souviset s vývojem nálad ve společnosti na počátku války. K roku 1938 čteme v Pa-

³⁹ Lokalita sv. Norbert se nachází v lesích asi 2 km východně od obce, severně od osady Závist.

⁴⁰ SOKA Praha-západ, fond Berní správa Vršovice.

⁴¹ Srov. např. Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)* 2. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935), Praha 2002, 34–41.

Obr. č. 8a–b. Grafy vývoje výstavby rekreačních objektů podle data zahájení a ukončení stavby. Sestavila M. Monhartová.

mětní knize obce následující slova: „*strach z nebezpečí války donutil mnoho Pražanů, aby se uchýlili se svými dětmi do naší klidné obce, která je ráda viděla ve svém obvodu*“.⁴² „*Když byl zvolen prezidentem republiky Dr. Emil Hácha [30. 11. 1938],*

⁴² SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 61.

Obr. č. 9 a–h (s. 64–65). Postup výstavby rekreačních objektů v letech 1929–1942.

*domnívali se někteří občané, že nastane klid. Vracely se děti do Prahy, které se uchýlily do naší obce před případným bombardováním Prahy...“.*⁴³ Poklidné Hradištko zřejmě vzbuzovalo iluze bezpečí. Navíc investice do nemovitosti mohla v nejisté době působit pocitem jistoty. Prudký pokles stavební činnosti počínaje rokem 1940 však naznačuje, že následující politický a válečný vývoj rekreanty rychle iluzí zbavil. Stavební aktivity definitivně ukončil v roce 1942 zábor Hradištko pro vojenské účely, resp. vystěhování místního obyvatelstva a uprázdňení všech rekreačních objektů.

⁴³ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 62.

Z dochovaných údajů o délce stavby v celém období 1930–1942 je patrné, že 67 % staveb bylo dokončeno během jednoho roku, 30 % během dvou let a pouze stavba 3 % objektů trvala 3 roky. Z plánek (obr. č. 9a–h) vyplývá, že rekreační objekty nebyly stavěny systematicky podle předem stanoveného plánu. Lze pouze odvodit, že nejprve byly obsazovány pozemky v bezprostřední blízkosti obce, na jejím východním okraji. Poté se zástavba rozšířila i směrem západním na polohu Pervidlo, dále směrem jihovýchodním na severovýchodní okraj osady Brunšov, v poloze Rajchardov a nakonec i směrem východním. Přičemž jednotlivé polohy byly průběžně nesystematicky zahušťovány.

Obr. č. 10. Příklad vily skupiny 1. Vila Ing. Emila a Anny Prajzlerových z Prahy, čp. 117, dokončena 20. 8. 1940, západně od obce, ulice Malá Podkova. – SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, karton 34. Foto autor.

Obr. č. 11. Příklad vily skupiny 2. Vila MUDr. Vojtěcha a MUDr. Mileny Čápových z Prahy, čp. 97, dokončena 1. 7. 1939, poloha západně od obce, ulice Malá Podkova. – SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, karton 3a. Foto autor.

Obr. č. 12. Příklad vilky skupiny 3. Vilka učitele Josefa Pokorného z Prahy, dokončena 1. 10. 1931, na jihovýchodním okraji obce Hradištko. – SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, karton 32. Foto autor.

Obr. č. 13. Příklad chaty skupiny 4. Chata slečny Anny Habadové z Prahy, čp. 95, dokončena 20. 7. 1939, poloha severozápadně od obce, ulice K Sekance. – SOKA Praha-západ, fond AO Hradištko, karton 3a. Foto autor.

Pro potřeby této studie jsme rekreační objekty rozdělili do čtyř základních skupin:

- 1. skupinu představuje velká reprezentativní, patrová vila s řadou místností. Jedná se o 11 staveb, které charakterizují kromě nápadného vzhledu také specifické prvky vnitřního uspořádání objektu i úprava okolí domu. Ve vilách bývá pravidelně jedno až dvě WC a jedna až dvě koupelny, řada obývacích pokojů a ložnic, prádelna, často pokoj pro služku nebo domovníka, ojediněle pokoj pro hosty. Stavby jsou podsklepené (až třemi sklepy pod jednou vilou), bývají doplněny garáží, terasou, jednou až dvěma verandami, ojediněle bazénem (obr. č. 10).
- 2. vilka. 17 patrových staveb poněkud menších rozměrů než typ 1, ale také reprezentativního vzhledu. I zde nacházíme pravidelně 1–2 kuchyně, 1–2 WC, koupelny, prádelny, pokoje jsou také členěny na obývací a ložnice, častá je hala. Ojediněle nacházíme hostinský pokoj, garáž, bazén, hřiště na volejbal (obr. č. 11).
- 3. domek. Tuto skupinu tvoří 23 menších zděných staveb přízemních i patrových. Kuchyně, WC, koupelna je vždy jen jedna. Počet pokojů nebývá větší než dva, až na jednu výjimku nejsou zmiňované samostatné ložnice, časté jsou spíže. Dispozici obohacují často haly, verandy, terasy, balkony, ojediněle je uvedena prádelna (obr. č. 12).
- 4. chata. Celkem 30, zpravidla přízemních prostých dřevěných staveb, nejvýše s nízkou podezdívkou. Uvnitř bývají pravidelně 1–2, nejvýše 3 pokoje, často kuchyně a WC. Typickým atributem těchto staveb je veranda. Výjimečně nacházíme sklep, koupelnu, balkon nebo terasu (obr. č. 13).

Obr. č. 14. Poloha rekreačních staveb podle příslušnosti objektů k jednotlivým architektonickým skupinám.

Z předcházejícího plánu (obr. č. 14), na němž je vyznačena poloha staveb jednotlivých skupin, je evidentní, že stavby jednotlivých skupin se nikterak přísně od sebe prostorově nevyklučovaly. Nicméně je patrné, že exkluzivní („VIP“) prostor se nacházel především západně od obce (polohy Pervidlo, Šlemín) a svým východním okrajem navazoval na symbolický střed obce představovaný zámečkem. Další, méně výrazná exkluzivní poloha se nacházela ve vzdálenosti 500 m východně od obce (poloha Na vojtěšce). Hierarchicky nižší význam měla malá enkláva při východním okraji obce, která ovšem neměla souvislost se zámečkem. Nejméně významné pak byly polohy daleko od obce – 500 m jihovýchodně vzdálený Rajchardov a lesní enkláva 400 m severovýchodně od obce.

Vyznačení místa bydliště majitelů rekreačních staveb na plánu Prahy (obr. č. 15) potvrzuje tendence patrné již na plánu kupců parcel. Naprostá většina majitelů žila na Vinohradech, v přilehlých částech Vršovic a na Novém Městě.⁴⁴ V menší míře v Dejvicích, na Letné, v Holešovicích, na Smíchově a v jednom případě ve vilové čtvrti v Modřanech. Až na jmenovanou vilovou čtvrť v Modřanech a vilovou čtvrť v Dejvicích žili všichni majitelé v centru města v činžovních domech.

Obr. č. 15. Pražská bydliště majitelů rekreačních staveb podle příslušnosti k jednotlivým architektonickým skupinám.

Podobně jako v případě kupců parcel i v případě stavitelů rekreačních staveb je možné doplnit údaje o jejich společenském postavení. V tomto případě můžeme vycházet pouze z 29 bližších charakteristik. Mezi majiteli velkých reprezentativních

⁴⁴ Srov. pozn. 24.

vil nacházíme továrníka, stavebního radu, obchodníka, podplukovníka, sekčního šéfa ministerstva a ředitele továrny. V menších vilách lékaře, četnického strážmistra, komerčního tajemníka, choť profesora, choť ředitele, lakýrníka, učitele, hudebníky a továrníka. V prostých domcích učitele, zedníka, choť profesora, obchodníka, ředitele a skladníka. V dřevěných „trampských“ chatách se rekreovalo několik lékařů, úředníků, vlakvedoucích, právník, profesor a obchodník.

Stavební firmy a pracovní síly. Na realizaci staveb se podílelo celkem 42 architektů nebo stavebních společností. Většinou z Prahy, 1× z Uhřetěvsi, 2× z Lomnice nad Lužnicí. Lokální firmy se na výstavbě letoviska podílely minimálně. Pouze dvě firmy z Hostěradic u Jílového, dvě ze Štěchovic a jedna z Jílového. Mezi architekty nacházíme nejčastěji Václava Drnce z Prahy s deseti realizacemi staveb všech skupin. Dále Karla Durdisa, mistra tesařského z Prahy (7 staveb, většinou skupiny 4) a Ing. Miroslava Vagnera také se 7 stavbami, většinou skupiny 1 a 2, jednou též skupiny 4. Jeden architekt uskutečnil na Hradištku 3 stavby a 5 architektů po dvou stavbách. V ostatních případech se jednalo pouze o jednu realizovanou zakázku.⁴⁵ Jen ojediněle ze staveb rekreačních objektů profitovaly i místní firmy. Například v roce 1939 byla Jaroslavu Langovi z Hradištku povolena živnost se stavebními hmotami a dřívím.⁴⁶ V souvislosti s výstavbou rekreačních objektů v Pikovicích zmiňuje Pamětní kniha obce v letech 1932 a 1933 zvýšení počtu pracovních příležitostí pro nezaměstnané v souvislosti se stavebním ruchem.⁴⁷

Dopravní spojení. Ačkoliv většina plánů spojených s rozvojem letoviska zůstala jen na papíře, jednu oblast služeb pro rekreanty bylo nutné opravdu řešit – dopravní spojení. Nejednalo se přitom samozřejmě jenom o komfort rekreantů, ale také o zlepšení podmínek pro místní obyvatelstvo. Již v roce 1906 přijalo obecní zastupitelstvo návrh, aby byla zahájena jednání o zřízení čekárny na železniční zastávce Pikovice. Jednání pokračovala ještě v letech 1907 a 1908.⁴⁸ Kromě zlepšení podmínek pro cestující vlakem bylo třeba řešit také problémy pasažérů parolodí. Zde byl zpočátku problém s odmítavým postojem Kanonie. Na popud dr. I. Zahradníka, správce velkostatku a zároveň zástupce velkostatku v obecním zastupitelstvu, zamítla obec v červnu 1906 postavit 35 m dlouhou lávku k nově zřizovanému přístavu v Brunšově a doporučovala, aby paroplavební společnost lávku postavila na své náklady.⁴⁹

⁴⁵ SOKA Praha-západ, fond Berní správa Vršovice.

⁴⁶ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 63.

⁴⁷ Tamtéž, s. 44–45.

⁴⁸ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva, kniha 1, zápis z 19. 4. 1906, 5. 10. 1907 a 11. 10. 1908.

⁴⁹ Tamtéž, zápis ze 13. 6. 1906.

O měsíc později přijalo zastupitelstvo proti vůli velkostatku usnesení, aby na Sázavě byl zřízen další přívoz, který usnadnil přístup k vlaku.⁵⁰ V Pamětní knize obce je mezi zápisy z roku 1932 zmínka, že v lednu bylo povoleno zřízení veřejného přívozu na Šlemíně k novému autobusovému spoji Slapy – Štěchovice – Praha. Rekreatanti přijíždějící z Prahy parníkem nebo autobusem byli při další cestě na Hradištko odkázáni nejprve na přívoz. Od roku 1939 usnadnil přechod přes Vltavu betonový most (obr. č. 16).

Dále byl na počátku 30. let zvýšen počet vlaků na trati Praha – Čerčany, zvláště v létě. Naopak parolodní doprava byla omezena pouze na dobu letní a na výletní jízdy.⁵¹ Dalším krokem ke zlepšení komfortu cestujících vlakem mělo být v roce 1934 zřízení pěší lávky, spojující Pikovice se železniční zastávkou na druhé straně řeky. Stavbu bylo možné financovat z příjmů za prodej stavebních parcel.⁵² Lávka však byla dokončena až v roce 1937 (obr. č. 17).⁵³ Ke zlepšení komunikace se železniční zastávkou měla přispět rovněž výstavba okresní silnice Hradištko – Pikovice. Projekt z 31. 7. 1939 měl být uskutečněn ještě v témže roce, a to v délce 1800 m. „*Účelem projektu je připojení osady Pikovice, kterážto osada dosud postrádá jakéhokoliv připojení na síť okresních silnic směrem přes Hradištko na Štěchovice a dále*“.⁵⁴ Skutečností je, že silnici vybudovala až na počátku 40. let správa německého vojenského prostoru, který mimo jiné zahrnoval i obec Hradištko s přilehlými osadami (viz níže).

Vztahy rekreatantů a místních obyvatel a institucí. Na rozdíl od jiných přípražských letovisek nevypovídají dochované písemné prameny k letovisku Hradištko o nikterak intenzivních vztazích mezi místním obyvatelstvem a rekreaty. O tom, že se tyto skupiny nebyly navzájem zcela lhostejné, však není pochyb. Především je zřejmé, že již od počátku století byly rekreační aktivity Pražanů chápány jako důležitý zdroj příjmů pro obec a z toho důvodu všemožně podporované. Nejstarší informace tohoto druhu pochází z roku 1909, kdy obecní zastupitelstvo obdrželo přípis C. K. okresního hejtmanství na Vinohradech, aby v zájmu turistiky opatřily obce orientační tabulky a „*daly označiti křižovatky řádnými cestníky*“. Zastupitelstvo rozhodlo, že pro nedostatek peněz bude požádán o tuto práci Okrašlovací spolek pro Štěcho-

⁵⁰ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva, kniha 1, zápis ze 14. 7. 1906.

⁵¹ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 43.

⁵² Tamtéž, s. 48.

⁵³ Tamtéž, s. 59.

⁵⁴ NA, fond PŘ, karton 952, zápis ze 7. 8. 1939 o revizi projektu na výstavbu okresní silnice Hradištko – Pikovice.

vice, Hradištko a okolí, aby rozcestníky sám opatřil.⁵⁵ Rostoucí intenzita turistického ruchu vyvolala v roce 1910 potřebu vytvoření samostatného odboru okrašlovacího spolku pouze pro Hradištko, „*který se sám má finančně spravovati*“.⁵⁶ V roce 1929 vznikl v Pikovicích Okrašlovací spolek pro Pikovice a okolí, „*zvláště z podnětu stálých letních hostů a majitelů vil*“.⁵⁷

Obr. č. 16. Most spojující Štěchovice a Brunšov, vystavěný v letech 1937–1939. Jednalo se o první železobetonový most v Československu. Foto z roku 1939. – Digitální archiv obce Hradištko.

⁵⁵ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Zápisy ze schůzí, kniha 1, 4. 3. 1909.

⁵⁶ Tamtéž, 12. 1. 1910.

⁵⁷ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 38.

Obr. č. 17. Lávka pro pěší přes Sázavu, spojující železniční zastávku s obcí Pikovice.
Nedatováno. – Digitální archiv obce Hradištko.

Důležitou položku v rozpočtu obcí představovaly nejrůznější dávky spojené s rekreanty. Například v 1931 byly s ohledem na vzrůstající finanční nároky obce zavedeny dávky z piva, přechodného ubytování, z letních hostů, ze staveb.⁵⁸ K tomu též informace z knihy Zápisů ze schůzí obecního zastupitelstva z roku 1932, kde se připomíná, že majiteli chaty, který dávku nezaplatí, bude chata odstraněna.⁵⁹ Ze zápisů dále vyplývá, že tyto dávky směřovaly do chudinského fondu obce. Další zápisy pocházejí až z doby zakládání letoviska. Obecní zastupitelstvo rozhodlo v květnu 1933 povolovat chaty jen na 3 roky.⁶⁰ Vzhled chat přitom „*musí býti slušný, stěny omítnuty, střecha eternitová nebo jiná ohnivzdorná. Záchod při budově se žumpou dle předpisu*“. Zároveň vzalo zastupitelstvo na vědomí, že Okresní úřad v Jílovém zaslal všem obcím oběžník o podpoře turistického a cizineckého ruchu.⁶¹ Nelze

⁵⁸ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 42.

⁵⁹ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Záписы ze schůzí, kniha 2, 6. 11. 1932.

⁶⁰ Co by mělo následovat po uplynutí tří let, zápisy neuvádějí.

⁶¹ SOkA Praha-západ, fond OA Hradištko, Záписы ze schůzí, kniha 2, 28. 5. 1933.

vyloučit, že k tomuto oběžníku se vztahuje zápis v Pamětní knize obce z roku 1933: *„Občanstvo vyzváno oběžníkem, aby úpravou a čištěním cest, dvorků, návsi, opravou plotů, úpravou zahrádek a výzdobou květinovou přispělo k zlepšení vzhledu našich osad. Je toho u nás zvlášť potřeba, poněvadž náš kraj je hodně navštěvován letními hosty i turisty. Okrašlovací spolek v Pikovicích dal svým nákladem zříditi lavičky v okolí Pikovic“*.⁶²

Na druhou stranu však je třeba připomenout, že i v dobových kartografických pramenech je možné nalézt povzdech: *„Se sezónními obyvateli se vytratil klid ze zalesněných říčních údolí a pronikl sem dopravní ruch a další nešvary výletníků z velkoměsta“*. Kuriózně dnes působí tabulky nainstalované v červenci roku 1928, které zakazovaly rychlou jízdu aut a pobyt nedostatečně oblečeným osobám.⁶³ Zápis z roku 1938 opět vypovídá o obavách obce z nekontrolovatelné výstavby rekreačních objektů: *„Každý, kdo má úmysl postavit si na katastru obce chatu, musí nejprve předložit její plán, jinak se mu stavba nepovolí! Obec bude dbát, aby se stavěly chaty opravdu jen vkusně“*.⁶⁴ Ve stejném duchu se nese i zápis z roku 1939: *„Usneseno, aby i při povolení staveb chat bylo schválení stavební komise“*.⁶⁵ Přísloušnou červenou nití vztahu obce k rekreantům byla ovšem stránka finanční. Zápis z pamětní knihy obce z roku 1939 připomíná, že při jednání zástupců obce s velkostatkem a zemským inspektorátem bylo ujednáno, že obec obdrží z prodejní ceny rekreačních pozemků 8–15 %.⁶⁶

Na rozdíl od jiných villegiatur a letovisek nesetkáváme se v Hradištku s jakýmkoliv nároky rekreantů na obec. Jen zápisy z Kroniky obecní školy vypovídají o altruistických činech některých rekreantů. V Kronice je například volně vložený dopis Z. Vajraucha z Prahy datovaný v Praze 19. 10. 1931. Z. Vajrauch píše, že jeho zemřelý dědeček Jan Wendler, bývalý majitel vily č. 22 v Pikovicích, vyslovil přání, aby jeho preparované úlovky ptáků byly darovány místní škole.⁶⁷ Zápis ze školního roku 1931–1932 potvrzuje, že *„zemřelý továrník a přírodomil Jan Wendler pamtaval ve své závěti na zdejší školu vzácným darem 68 vycpanin ptáků“*.⁶⁸ O darech

⁶² SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 47.

⁶³ Lucie HAŠKOVÁ, Zpravodaj 2008 2, Letní speciál (nejen) pro chataře a rekreanty, s. 4–5, citace s. 4.

⁶⁴ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 60.

⁶⁵ Tamtéž, s. 63.

⁶⁶ Tamtéž, s. 63.

⁶⁷ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Kronika obecní školy, dopis volně vložený do Kroniky.

⁶⁸ Tamtéž, s. 97.

škole hovoří i další zápisy. Ve školním roce 1934–1935 přispěl na školní vánoční besídku továrník R. Bartoň obnosem 100,- Kč.⁶⁹ Podobně se ve školních letech 1936–1937 a 1937–1938 zachoval továrník V. Stoupa, když o vánoční besídce daroval dětem „*různé pletené zboží*“.⁷⁰ Oba jmenovaní vlastnili rekreační vily v Hradištku.

Epilog: letovisko v rámci německého vojenského prostoru a poválečný vývoj

V roce 1942 se prostor Hradištka stal součástí výcvikového prostoru zbraní SS Benešov (SS-Truppenübungsplatz Beneschau, později přejmenován na SS-Truppenübungsplatz Böhmen). Zřízení tohoto prostoru o rozloze přes 440 km² bylo součástí „Konečného řešení české otázky“ (*Endlösung der tschechischen Frage*). Vymezování hranic oblasti začalo v roce 1941, vlastní realizace pak od počátku roku 1942. Ve fondu Premonstrátského kláštera je uložen spis z 18. 6. 1942 informující, že Hradištko je třeba pro potřeby SS vystěhovat k 15. září.⁷¹ Tento údaj potvrzuje k roku 1942 i kronika obecní školy a upřesňuje některé detaily o úpravě obce a přilehlého letoviska. V obci vznikla řada nových staveb, např. velká budova na půdorysu T, v níž se nacházel biograf, kuchyně a vojenský soud. Některé rekreační stavby sloužily jako důstojnické kasino. Na Brunšově byly postaveny dílny. Směrem na Sekanku vznikly tři betonové bunkry (jeden z nich je na soukromém pozemku dochován dodnes). V chatové enklávě severně od obce vznikla soustava muničních skladů obklopená téměř 2 m vysokými valy. Některé sklady existují dodnes a jsou upraveny na rekreační objekty. Rekreační komplex východně od obce byl upraven na pracovní tábor pro české dělníky, v roce 1943 na pobočku koncentračního tábora Flossenbürg. Jedna z honosných vil sloužila jako velitelství tábora (obr. č. 18).⁷²

Likvidaci koncentračního tábora a všech vojenských zařízení zahájili Němci v dubnu 1945. Na počátku května vystřídala německou armádu Rudá armáda, která do Pikovic dorazila z Benešova a také po pěší lávce od Pikovic. Rudá armáda obsadila ve vsi všechny opuštěné vojenské objekty, tábořila také na zahradách. Na okrajích letoviska vzniklo v lesních porostech několik komplexů zemljanek. Ve druhé polovině května doplnila sovětský vojenský kontingent Svobodova armáda a převzala

⁶⁹ SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Kronika obecní školy, s. 122.

⁷⁰ Tamtéž, s. 136.

⁷¹ NA, fond PŘ, karton 905, i. č. 379058-6361, záznam o telefonátu nadlesního Stuny z 18. 6. 1942.

⁷² SOKA Praha-západ, fond OA Hradištko, Kronika obecní školy, s. 64–67; Hradištko (jako pozn. 7), s. 37–42.

vojenské objekty. Rudá armáda odešla z Hradištka v červnu.⁷³ Svobodovu armádu vystřídala další československá vojenská posádka, která se ubytovala na zámku a v přilehlých budovách velkostatku.⁷⁴

Obr. č. 18. Koncentrační tábor byl postaven východně od obce v poloze „Na vojtěšce“, na volném prostranství mezi rekreačními stavbami. Před dlouhými přízemními ubikacemi vězňů se nachází řada chat se zahradami. Vlevo, za pozorovací věží, je vila Josefa a Boženy Štěpánkových z Prahy z roku 1939. Nedatováno. – Digitální archiv obce Hradištko.

Nejpozději v červnu 1945 byla zahájena jednání o záměru využívat budovy po německé armádě pro zřízení ženijního cvičiště. Čs. ženijní prapor byl na Hradištku ubytován až do 30. 6. 1945. V archivu Kanonie je dochována červnová korespon-

⁷³ SOkA Praze – západ, fond OA Hradištko, Kronika obecní školy, s. 69.

⁷⁴ Tamtéž, s. 70.

dence mezi Národním výborem vyvlastněných oblastí povltavských a posázavských a hlavním štábem Ministerstva Národní obrany, v němž místní žádají: „*Hradištko at' zůstane letoviskem. Je to nejkrásnější kout poblíže Prahy se všemi podmínkami ideálního letoviska*“.⁷⁵ Souběžně se již 24. 5. z popudu majitelů nemovitostí v Hradištku a Národního výboru vyvlastněných oblastí posázavských a povltavských na Sázavě uskutečnila informační schůze za účasti 130 občanů. Byl ustaven revoluční výbor, který měl zastupovat a chránit majetek přítomných. První občan se nastěhoval zpět do Hradištka 11. 6. Rekreatanti se začali vracet do svých chat a vil koncem dubna 1946.⁷⁶

Brzy po válce byla řada majitelů rekreačních vil nucena strpět ve svých objektech nájemníky. Např. Štěpánkovi, v jejichž honosné vile v poloze Na vojtěšce bylo za války umístěno velení koncentračního tábora, dostali v roce 1951 prvé nájemníky, italské komunisty, bezdětné manžele Melisovy. Italové se po šesti letech odstěhovali zpět do vlasti. V roce 1957 přidělil MNV v Hradištku do vily manžele Ryantovy. Paní Ryantová žila ve vile až do roku 1970.⁷⁷

V roce 2013 doplnil studium terénní a archivní ještě **výzkum metodami orální historie**.⁷⁸ Respondenti se hlásili na základě výzvy na besedě s občany v roce 2012, dále na základě výzvy v místním tisku (Zpravodaji) a také na základě iniciativy místní knihovnice L. Haškové. Z většího počtu přihlášených nakonec svolili k rozhovorům pouze tři lidé, dvě ženy a jeden muž. Všichni potomci meziválečných pražských rekreatů. Celkově lze výpovědi narátorů charakterizovat jako značně obecné. O období meziválečném věděli velmi málo. Mnohem více informací poskytovali až o vývoji poválečném. Přesto jsme v ojedinělých případech získali nové, doplňující informace.

Jedna z žen, potomek bohaté rodiny, která vlastnila v Hradištku velkou honosnou vilu ve „VIP“ lokalitě západně od obce, uvedla, že její otec architekt zpracoval v blíže neurčené době pro letovisko regulační plán. Projekt údajně financoval její tchán, profesí lékař. Žena regulační plán předala v blíže neurčené době starostovi Hradištka.⁷⁹ Autor regulačního plánu údajně zpracoval regulační plán jako výletní středisko pro „pražské milionáře“. Narátorka dále uvedla, že v letovisku měla sídlo

⁷⁵ NA, fond PŘ, karton 905, i. č. 379/56-6365.

⁷⁶ SOKA Praze – západ, fond OA Hradištko, Pamětní kniha, s. 69–80.

⁷⁷ Osobní sdělení Jaroslava Štěpánka, vnuka původních majitelů. 17. 4. 2013.

⁷⁸ Výzkum prováděli studenti Pracoviště soudobých dějin – orální historie FHS UK J. Michal, J. Brož a P. Zalom.

⁷⁹ Ing. Branný, bývalý předseda MNV v Hradištku, má dosud v osobním archivu řadu historických plánů obce. Údajný regulační plán se však nepodařilo identifikovat.

těž rodina podnikatele Kulíka, známého obchodníka kávou. Předkové druhé ženy naopak postavili v trati Na vojtěšce, v místech pozdějšího koncentračního tábora, malou chatu. Narátorka hovořila především o válečném období. Chata její rodiny byla společně s dalšími chatami v této lokalitě Němci využívána jako ubikace pro dozorce v koncentračním táboře. Jediný muž ochotný vypovídat, výše zmíněný Jaroslav Štěpánek, pocházel z rodiny bohatého obchodníka z Vršovic. Jejich výstavní vila se dodnes nachází v trati Na vojtěšce. Narátor potvrdil, že mezi rekreanty neexistovaly žádné vřelé vztahy, nebo „společenský život“. Lidé žili ve svých rekreačních objektech izolovaně.

Závěry

Poznatky o vzniku a počátečním vývoji letoviska Hradištko můžeme shrnout do několika základních bodů. Tak jako většina villegiatur a letovisek z 19. století vzniklo i letovisko Hradištko v kraji s bohatou rekreační tradicí. Vzniku letoviska předcházela v obci několik desetiletí tradice pronajímání letních bytů a parcel pro stavbu letních chat. Stejně jako další letoviska se i Hradištko nachází ve vzdálenosti do 30 km od Prahy, což umožňovalo rychlý přesun tam i zpět. Dopravní spojení zajišťovaly parníky, železnice, později autobus a osobní automobily. Nejméně ve dvou ohledech se však Hradištko od ostatních starších i soudobých letovisek v okolí Prahy výrazně liší. Především mu schází bezprostřední návaznost na dopravní spoje. Druhým pozoruhodným rysem je komplikovaný přístup k jednomu ze základních prvků každého letoviska – k vodnímu toku nebo vodní ploše.

Důvod spočívá v genezi letoviska. Primárním rekreačním centrem jsou Pikovice, které splňují všechny standardní požadavky: nacházejí se na břehu řeky při železniční zastávce, jsou usazeny v romantickém zalesněném, místy skalnatém údolí. Ovšem právě poloha na dně romantického údolí s příkrými stráněmi je paradoxně nevýhodou Pikovic. Prostor pro územní expanzi letoviska je relativně malý. Řada Pražanů proto musela slevit ze svých nároků na ideální lokalitu a hledat další volné prostory. Sekundární poloha letoviska Hradištka nad Pikovicemi byla sice hůře dostupná a ochuzená o vodní radovánky, skýtala však jiné přednosti. Především podstatně rozsáhlejší prostor pro založení letoviska. I tento volný prostor však byl, resp. dodnes je z větší části uzavřen do rozsáhlých lesních porostů. Kruhový rozhled z Hradištka je na všech místech uzavřen romantickými členitými horizonty. Nemalé kouzlo mají i pohledy dolů do hlubokých údolí obou řek.

Stejně jako na většině jiných lokalit se i zde existence letoviska opírala od počátku o původní zemědělskou obec Hradištko. Na rozdíl od jiných letovisek však byly vztahy obce a rekreantů velmi zdrženlivé. Obec viděla v rekreantech v podstatě jen vítaný zdroj zisku, nevyvíjela však žádné další aktivity pro to, aby vztahy s rekreanty posunula na vyšší úroveň. Příznačné je, že až na výjimky se na výstavbě

rekreačních objektů podíleli jen stavitelé a stavební firmy z Prahy. Podstatná část zisku tak místním firmám unikla. Rekreatanti se o obec v podstatě vůbec nezajímali. Rovněž vztah Kanonie, resp. velkostatku k rekreatantům byl značně zdrženlivý. Aktivita Kanonie se omezovaly pouze na zisk z prodaných parcel. Kanonie se přitom nikterak netajila tím, že jinak je existence rekreatantů a turistů velkostatku spíše na obtíž. Ani výstavba slibovaného bazénu a hřiště se neuskutečnila. Silnici do Pikovic vystavěla až německá okupační správa. Němci se pokusili postavit i bazén, ale konec války přišel rychleji, než stačili záměr uskutečnit.

Společenský život v obci existence letoviska nikterak významně neovlivňovala. Rekreatanti nepěstovali ani jinak běžné aktivity v jiných lokalitách – tenis, volejbal, fotbal, amatérské divadlo. Ani Okrašlovací spolek v Hradištku nevyvíjel nijak významnou činnost. Oproti elitářským villegiaturám 19. století se Hradištko jeví poněkud demokratičtější. Továrník a ministerský úředník trávili volný čas na dohled od lakýrníka a vlakvedoucího. Při bližším pohledu však pozorujeme i zde „VIP“ prostory jasně vymezené od prostorů „plebejských“. Navíc přehled profesí majitelů dřevěných „trampských chat“ upozorňuje, že spíš než nízký sociální původ byla motivem pro výstavbu těchto objektů dobová móda trampingu. Konformně smýšlející lékaři a profesori si v Hradištku stavěli relativně reprezentativní vily, nonkonformní zástupci stejných profesí jezdili na „weekend“ jako trampové.

V současné době je Hradištko jedním z nejrozsáhlejších letovisek v okolí Prahy. Žije zde 1320 stálých obyvatel a nachází se zde 1735 rekreačních objektů.⁸⁰ Z relativně skromných počátků v období meziválečném vznikl ohromný sídelní komplex. Navzdory tomu, že na počátku mělo Hradištko oproti řadě jiných letovisek výrazné handicap – ztíženou dopravní dostupnost, komplikovaný přístup k vodním tokům, absenci větší vodní plochy, zázemí letoviska tvořila malá zemědělská obec nabízející rekreatantům minimum služeb. Spojení s Prahou dnes tvoří především automobilová a autobusová doprava. Problematický přístup k vodním tokům se nezměnil, velká vodní plocha vhodná k rekreačním účelům chybí stále. Infrastruktura obce se oproti meziválečnému období nikterak výrazně nezlepšila.

Letovisko však stále má jednu podstatnou výhodu – prostor pro územní expanzi. Ani výše zmíněných téměř dva tisíce rekreačních objektů zdaleka nezaplnilo všechny volné plochy pro stavbu nových objektů. Mnoho volného místa je směrem severozápadním k romantickému ostrohu Sekanky. Jen minimálně je zatím využitý volný prostor směrem severovýchodním, nad Pikovicemi. A zcela volné jsou rozlehlé prostory jižně od obce. Letovisko by mohlo být v budoucnu minimálně ještě jednou tak velké, než je dnes. A přitom bude stále na relativně odlehlém místě, nad soutokem Vltavy a Sázavy, na mírném svahu skloněném k jihu. Na dohled od roman-

⁸⁰ www.hradistko.cz/hradistko.

tického kaňonu Sázavy. Ač silně zahuštěno rekreační zástavbou, stále působí romanticky až idylicky.

Starší historické villegiatury v Roztokách u Prahy, v Černošicích, Všenorech, Dobřichovicích, Řevnicích, Senohrabech sice vznikaly na mnohem romantičtějších a mnohem lépe dostupnějších místech. Brzy však byly limitovány přírodními podmínkami – morfologií terénu, rozsáhlými lesními porosty (příkladem mohou být Klánovice). Otevřené plochy polí a luk v Hradištku však představují skrytý potenciál, který pražští rekreanti začali docenovat teprve v poválečném období.

Václav Matoušek

Model resort Hradištko. The origin and the first decade of an interwar resort at the confluence of Vltava and Sázava Rivers

Hradištko Resort was founded in the 1930s in a in a location, which inhabitants of Prague had used for recreation since the 19th century. The resort grew around an agricultural settlement Hradištko, whose presence is evidenced from written sources going back to the 14th century. Starting in the 17th century, Hradištko became the property of the Premonstratensian Monastery in Prague Strahov.

Resort Hradištko was founded as an offshoot of an older resort Pikovice on the banks of Sázava River. Whereas the development of Pikovice was greatly limited by its location at the bottom of a canyon valley, Hradištko was located on an extensive, mild, south-sloping plain, in a romantic location just above the rivers' confluence. The lack of immediate access to the railroad and steam ship transport or to the river or any large body of water was compensated by the presence of a large open area bordered by deep forests and romantic vistas of distant surroundings, untouched by visible traces of industrial civilization.

Rapid development of the resort began in 1933 when the Premonstratensian Monastery began the sale of plots in the vicinity of the village. In 1937, the development was accelerated when the Premonstratensian Monastery signed an agreement with the Association of resorts, spas and holiday destinations of the Czechoslovak Republic, which began to organize the sale of plots and subsequent construction of recreation buildings. In the vicinity of Hradištko, the Association planned to build an extensive resort, featuring recreation villas and cottages as well as spas, playgrounds, swimming pools, shopping areas, restaurants, petrol stations, cinemas, and many other buildings, including a new church.

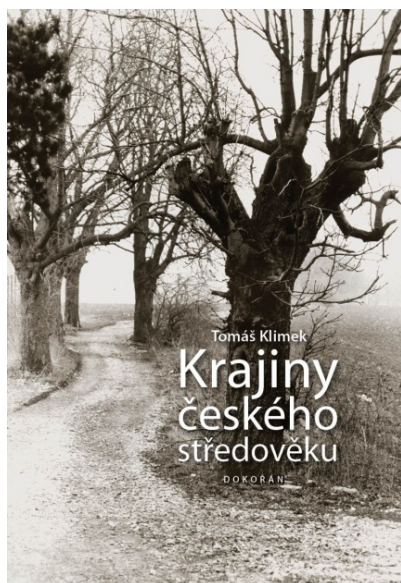
The Premonstratensian canons took a lukewarm stance to these plans, which is why the resort grew more or less chaotically with only villas, family homes and cottages being constructed. The resort was sought after by inhabitants of Prague from all social classes (entrepreneurial elites, relatively wealthy middle class and lower class of workmen and lower state bureaucrats). In spite of the relatively rapid development and influx of tens of Praguers, the relations between local population and holiday makers remained relatively

cool. The holiday makers did not go out socially and remained primarily in the isolation of their villas and cottages.

In 1942, the Hradištko resort and its large surrounding areas were taken over for a training area for the SS, which brought the development of Hradištko to an end. All of the inhabitants including holiday makers had to leave Hradištko. The villas came to be occupied by soldiers, new workshops, munition depots, and concrete fortifications were built in the area. A branch of the concentration camp Flossenbürg was put right in the middle of one group of villas and cottages. After the war, Hradištko was occupied briefly by the Red Army and subsequently by Czechoslovak military units. However, the intention to turn Hradištko into a training area for the Czechoslovak army was soon abandoned. First inhabitants returned to Hradištko, which was then entirely destroyed, in June of 1945. First holiday makers began with reconstruction in April 1946.

RECENZE A ZPRÁVY

Tomáš KLIMEK, Krajiny českého středověku, Praha, Dokořán 2014, 206 s. ISBN 978-80-7363-585-5.

Vztah člověka a přírody, chceme-li vztah středověkého jedince a krajiny, v níž se celoživotně či třeba jenom krátkodobě pohyboval, po léta patří do široce vymezovaného okruhu medieválního zkoumání. Stačí připomenout Jacquese Le Goffa a jeho všestranný záběr, který se nevyhýbal zdánlivě všedním námětům jako člověk a les, člověk a zemědělské práce, člověk a cesty, vše nejlépe s ikonografickým doprovodem. I české bádání se v poslední době může vykákat zajímavými výsledky. Připomeňme alespoň četné studie Pavla Boliny o průběhu a vedení středověkých cest nebo pasáže o „hraničení“, tedy vymezování (ponejvíce majetkového) prostoru (Jan Klápště aj.). Fakt, že tyto výzkumy v důsledku směřují mnohem dále, jistě není třeba dále rozvádět.

Přístupů, jak téma uchopit, je samozřejmě více. Tomáš Klimek, vyzbrojen i teoreticky, volil cestu primárního rozboru pramenných svědectví, která mají k tématu co říci. V úvodní části si kladl zejména otázku, jak prostor vnímal středověký člověk, jinými slovy čím bylo středověké *spatium*, abychom použili běžného mechanického překladu. Stranou nenechal ani dědictví antiky, zejména jeho „aristotelskou“ cestu, srovnávanou s filozoficko-teologickými podněty středověku až po myšlení nové a nejnovější doby. Uzavírá, že středověké pojetí prostoru se podstatně lišilo od dnešního. Středověku byl cizí abstraktní pojem obecného prostoru jako takového, takže si vypomáhal různými opisy a způsoby pojmenování vymezované plochy, někdy specifickými a nám vzdálenými. Právě „hraničení“ s jeho vymezováním od bodu k bodu, od říčky ke kameni nebo od cesty k nějakému prameni, bývají pro středověk typická a běžně se s nimi setkáváme nejen v diplomatickém, ale i narativním materiálu.

Pokud v první části autor čtenáře trochu nutí vidět „koncept prostoru“ jeho očima, vstupuje druhá část, nazvaná *Krajina a vnímání jejích částí*, do práce s konkrétním materiálem. Asi nejvíce zaujme rozvažování nad úlohou lesa ve středověké krajině, často (a mnohdy právem) považovaného za její dominantu. I na les se díval středověký člověk z řady úhlů. Les totiž potřeboval, a to nejen k získávání dřeva

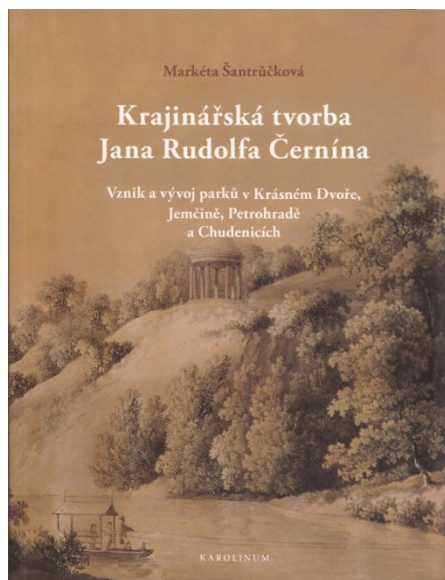
jako univerzálního staviva a topiva, ale i pro vcelku běžnou pastvu bravu a skotu. Středověké iluminace, vedle písemných zpráv, bývají výmluvné. Na druhé straně se člověk „hlubokého“ lesa bál, vždyť v něm žily nadpřirozené síly, různé skřítkové, zlí duchové nebo rusalky, tak jako v bažinách a zrádných močálech. Tady Klimek odvážně (a zdařile) vstoupil do světa etnografie, která může k tématu hodně říci nejen ze zkušeností středoevropského regionu. Strach z lesa byl faktorem, který ostatně přetrvával hluboko do novověku. Jen kolik pohádek se odehrává v hlubokých lesích, kde hrdinové zakopávají o bludné kořeny nebo se do krve prodírají mlázím a trnitými křivinami. Na druhé straně ani ten pustý a hluboký středověký les nebyl prázdný lidských duší. Nacházely se tu osady uhlířů, brtníci, v neposlední řadě i vydědenci a lidé na útěku. Klimek tyto aspekty vnímá a pracuje s nimi, včetně závěrečné „lesní“ kapitolky o gradujícím zájmu o les v písemných pramenech. Avšak nejen les, také řeky, potoky a vodoteče tvarovaly krajinu a vstupovaly do jejího přírodního názvosloví. Jejich trvalé a neměnné linie se bohatě uplatnily při rozhraničování a popisu majetků. Jako „vertikální svět“ označil Tomáš Klimek hory a kopce, nejednou předmět uctívání.

Třetí část je věnována spíše praktickým problémům, jak se člověk ve středověku v krajině orientoval, jaké body si volíval při určování svojí polohy anebo něčeho, co chtěl určit a detailněji popsat. Tady Klimek využívá ukázek z legend, listin i kronik. V závěrečných partiích nechybějí sémantické analýzy určování poloh a směrů. Je to přístup nesporně zajímavý a zřejmě originální, nikdo (co vím) dosud v podobné míře tyto otázky nesledoval. Přesto je v tom skryt drobný problém. Jelikož naprostá většina českých středověkých textů, hlavně listin, je psána v latině, muselo se i jemné pojmoslovné cítění písařů, diktátorů či notářů „naroubovat“ na latinský slovníček, zprostředkovaný pozdně antickým dědictvím. Nehledě na různé odchylky, dané stupněm individuálních znalostí (byť jednoduché) postantické latiny. Ač to není poznámka zásadní povahy, měla by asi místo v dalším případném výzkumu, v němž bude, věřme, Tomáš Klimek pokračovat.

V každém případě jde o práci nesporně přínosnou a neméně poutavou. Rozkrývá před námi jednu ne příliš probádanou kapitolu medievální historie, která v sobě skrývá další potenciál. Navíc je to téma v dobrém slova smyslu „elastické“ a dá se rozvíjet do dalších odboček a exkurzů.

Josef Žemlička

Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích, Praha, Karolinum 2014, 313 s. ISBN 978-0-246-2397-9.

V předkládané publikaci se autorka zabývá možnostmi využití krajinných prvků, zejména přirozeného reliéfu při zakládání krajinářských parků i při jejich úpravách a na modelových situacích tyto možnosti hodnotí. Po obecněji laděném úvodu do problematiky (cíl práce, rozbor a zhodnocení literatury a pramenů, vznik, vývoj, zásady, tvorba a údržba krajinářského parku) se zaměřuje na parky, založené Janem Rudolfem Černínem z Chudenic a jeho synem Evženem Karlem Černínem koncem 18. a v první polovině 19. století. Téma je výrazně mezioborové a osciluje zejména mezi krajinářstvím, zahradní architekturou, geografii a historickou geografii s vazbou na dějiny umění včetně dějin architektury. Hlavní část práce

tvoří modelové studie, analyzující čtyři černínské krajinářské parky v Krásném Dvoře u Podbořan, v Jemčině u Jindřichova Hradce, v Petrohradě u Jesenice a v Chudenicích u Klatov. Základním krajinným prvkem, sledovaným v předložené práci, se stal reliéf parků, uměle formovaný v rámci realizovaných krajinářských úprav.

Práce je časově orientována zejména na období 80. let 18. století až poloviny 19. století. Autorka si v úvodu vytyčila několik dílčích cílů výzkumu, týkajících se realizace terénních úprav v modelových lokalitách a formulovala pracovní hypotézy, které ověřovala při vlastním rozboru a interpretaci studovaných pramenů (terénní úpravy se lišily v závislosti na přirozeném reliéfu, funkci krajinné úpravy i v závislosti na době realizace a s tím souvisejících proměnách dobových preferencí).

V kapitole o použité literatuře, pramenech a metodách Markéta Šantrůčková zhodnotila širokou škálu titulů odborné literatury i pramenů různého typu – písemné prameny, kartografické a ikonografické kombinované s průzkumem v terénu. Je zřejmé, že provedla důkladné rešerše v mnoha knihovnách, archivech, muzeích a dalších institucích. O této skutečnosti svědčí též obsáhlý, strukturovaný seznam literatury a pramenů v závěru práce. Na základě analýzy získaného materiálu vytvořila též digitální mapové rekonstrukce (specializované mapy s odborným obsahem). Na těchto mapách interpretovala výsledky výzkumu, popisovaného v textu. Neopomenula ani terénní průzkum v modelových lokalitách.

Kapitola, věnovaná obecným teoriím vzniku krajinářského parku v Evropě, zejména šíření jednotlivých vlivů do evropských zemí (především z Anglie, Francie, Německa), inspiracím filozofickým a estetickým i novými přístupy k přírodě, spja-

tými s osvícenstvím, uvádí čtenáře k hlavnímu tématu práce. Autorka charakterizovala nové pojmy, které vyjadřovaly podstatu estetiky krajinářského parku – krásu, vznešenost a malebnost. Věnovala pozornost spojení parkového prostoru s drobnou i monumentálnější architekturou, klasicistní i romantickou v duchu historizujících stylů. Hodnotila krajinářský park jako typ komponované krajiny s důrazem na již uvedené estetické, ale také ideové hodnoty a zásady. Věnuje se návaznosti na krajinu starší ve smyslu české barokní krajiny a barokních zahrad. Za důležitou partii této kapitoly považují zhodnocení současného významu krajinářských parků pro společnost a možností jejich ochrany, revitalizace a transformace.

V hlavní části práce Markéta Šantrůčková zpracovala jako modelové studie čtyři vybrané krajinářské parky, založené dvěma představiteli rodu Černínů. Charakterizovala rod Černínů v historické perspektivě a uvedla základní biografické údaje o Janu Rudolfu Černínovi i Evženu Karlovi Černínovi. Následují charakteristiky krajinářských parků zpracované dle jednotného schématu s důrazem na vývoj parků, jejich přírodní podmínky, kompozici a jednotlivé krajinné prvky, zejména reliéf a terénní úpravy. Autorka konstatovala, že výrazné zaměření současné péče o krajinářské parky na stavební (architektonické), botanické, dendrologické a zoologické prvky nepřináší komplexní pohled na danou problematiku. Ten je možný jen při vyhodnocení všech existujících či zaniklých komponentů v rámci historicko-geografického a kulturněhistorického nazírání a výzkumu. Stručně shrnula dosažené výsledky práce, které prokázaly jeho přínos pro základní i aplikovaný výzkum.

Široký mezioborový základní výzkum a impozantní soubor údajů a poznatků byl uchopen systémově, s hlubokou znalostí tématu. Provázanost geografických a historiografických přístupů je zde zřetelným přínosem, kdy autorka dokázala aplikovat rozdílné metodologické přístupy a úspěšně se zhostila pečlivé a náročné analýzy různých typů historických pramenů. Rozsáhlá obrazová výbava knihy je nespornou předností práce, mapy a vyobrazení nejsou jen ilustračním materiálem, ale hodnotnou součástí textu. Kniha otevírá mnohá další témata, aktuální v rámci studia krajiny a zájmu o ni.

Eva Semotanová

Aleš VYSKOČIL, Brno III. Průmyslové město, Praha – Litomyšl, Paseka 2014, 104 s. ISBN 978-80-7432-553-3.

Nový svazek do mozaiky edice nakladatelství Paseka *Zmizelá Morava* představuje třetí díl vztahující se k městu Brnu. Předcházející dva díly autorek Hany Jordánkové a Ludmily Sulitkové se věnovaly městu uvnitř hradeb, jeho historickým před-

městím a Starému Brnu. Aktuální svazek je zaměřen na Brno průmyslové. Zachycuje vývoj města jako jednoho z nejvýznamnějších industriálních center celé monarchie, a to od druhé poloviny 18. století s důrazem na rozkvět těchto podniků, který spadá až do století následujícího. Tehdy průmyslový rozvoj akceleroval a město proslavil. Stopy tohoto vývoje ve tváři města můžeme sledovat právě v recenzovaném svazku. Jak je obvyklé v této edici, publikace obsahuje úvodní text, následovaný dobovými vyobrazeními, která dokumentují popisované objekty.

Úvodní kapitola se zabývá předpoklady rozvoje průmyslu v Brně, do té doby nijak zvlášť rozvinutého, ale spíše dlouhodobě hospodářsky stagnujícího města.

Autor uvádí několik předpokladů, které akcelerovaly tento vývoj. Vedle známých reforem Josefa II. to bylo zejména předcházející založení Půjčovní banky a Manufakturního úřadu pro celou Moravu. Paradoxně pozitivní roli sehrál v brněnských podmínkách i nerozvinutý soukenický cech, jenž neměl dost sil, aby zabránil nástupu konkurence manufaktur. Pozitivní roli sehrál také příchod železnice, která umožnila distribuci výrobků po celé monarchii.

Následně se autor zaměřuje na lokality za městskými hradbami, kde vznikly první manufaktury. Je přirozené, že věnuje hlubší pozornost první z nich (Köffille-rova), která vznikla již v roce 1764 na dnešní Lidické ulici a jejímu dalšímu vývoji, včetně zániku a důvodům této skutečnosti. Podobný osud sleduje i u podniků na dnešní Údolní ulici včetně následné přeměny těchto oblastí v rezidenční čtvrt'

Autor dále provádí čtenáře po předměstích a částech města od bývalého Josefova přes Cejl a Křenovou až do Komárova, kde zachycuje vznik a vývoj jednotlivých objektů, ale často celých nových ulic nebo dokonce čtvrtí. Všímá si průmyslových areálů i s nimi souvisejících obytných domů, veřejných prostranství a budov, dopravních staveb, škol, atd. V této části by přehlednosti textu prospělo jeho rozdělení do více kapitol. Potom se výklad vrátí ke Špilberku a v poslední kapitole vyráží za hranice města – zachycuje počátky průmyslu v části Ponava, a také v tehdy samostatných obcích (a dnes městských částech) Královo Pole, Husovice a Židenice.

Ve srovnání i s jinými díly této edice je historický výklad maximálně nabitý informacemi a fakty. Protože je veden živým jazykem a je velmi srozumitelný, není jimi vůbec přetížen. Popisované objekty jsou naprosto přesně lokalizovány (včetně současných orientačních čísel) a výklad natolik instruktivní, že čtenáře přímo vybízí, aby vyšel do ulic. Atraktivnost zvyšuje i skutečnost, že autor zachycuje vývoj industriálních objektů v delším časovém úseku, který někdy sahá až do současnosti. Sleduje osudy podniků od jejich založení přes změny majitelů až po zánik nebo

přeměnu funkce objektů. Upozorňuje také na různé technické vymoženosti, které tehdejší podnikatelé ve svých továrnách zaváděli, mnohdy se jednalo o vůbec první využití technických novinek v rámci celé monarchie. Novátorství a technologická vyspělost byla pro brněnský průmysl typická a ve svém důsledku výrazně zvyšovala jeho konkurenceschopnost. Při popisu objektů také nechybějí již řídce užívané místní názvy částí města, které byly dříve samostatnými obcemi, ale dnes se ozývají většinou již jen ve jménech ulic (např. Křídlovická, Křenová).

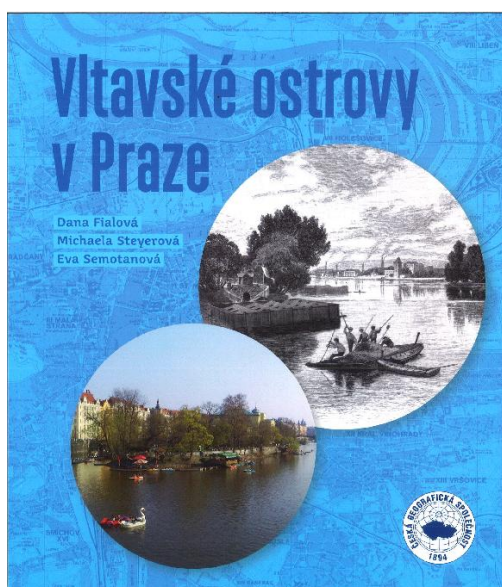
Kapitoly s historickým popisem objektů následuje obrazová část přinášející celkem 128 vyobrazení (včetně čtyř starých map). Jejich řazení sleduje logiku textového výkladu. Použitá vyobrazení představují řadu v něm zmíněných objektů, jak to umožnily dochované materiály. Možná na škodu je, že zdroj obrazových příloh je omezen pouze na Archiv města Brna a není doplněn o materiály z jiných fondů, např. ze sbírky fotografií uložených v Muzeu města Brna na Špilberku. Faktograficky rozsáhlý výklad s množstvím jmen a místních pojmenování by byl pro čtenáře mnohem přístupnější, kdyby se mohl opírat o rejstřík. Tady však autor narazil na hranice koncepce celé řady, protože knihy edičního podniku tohoto typu není zvykem doplňovat rejstříkem. To platí i o zařazení současné mapy, která by pomohla zejména mimobrněnskému čtenáři ve snadnější orientaci.

Tyto drobné připomínky, které směřují spíše k editorovi, nic neubírají na přínosnosti a do značné míry i objektivnosti publikace. Ta tak výrazným způsobem doplňuje mozaiku prací vyšlých v poslední době, v nichž se autoři věnují právě fenoménu Brna jako průmyslového města. Lze tu mít na mysli práci Bohumíra Smutného *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*, katalog k výstavě Moravské galerie: *Brno – moravský Manchester* Andrey Březinové a Tomáše Zapletala, ale i populárně koncipovanou knihu *Fabrika. Příběh textilních baronů z moravského Manchesteru* (Andrea Březinová, Kateřina Tučková a Tomáš Zapletal).

Simona a Zbyněk Svitákovi

Dana FIALOVÁ – Michaela STEYEROVÁ – Eva SEMOTANOVÁ, Vltavské ostrovy v Praze, Praha, Česká geografická společnost, 2014, 112 s. ISBN 978-80-905642-2-0.

Ostrovy, ať už mořské, jezerní nebo říční, jsou pro suchozemce místem zvláštním a hodným naší pozornosti. Jsou to jasně ohraničené veřejné prostory, které si zachovávají svůj *genius loci*. V případě Prahy ostrovy na Vltavě vytvářejí spolu s vlastní

řekou celkový obraz města. Bez Kampy, Slovanského ostrova, Štvanice či Císařské louky si dnes naši metropoli neumíme představit. Využití ostrovů je v současnosti velmi pestré, od území významně zatíženého cestovním ruchem (Kampa) přes rekreační a sportovní (Dětský ostrov, Císařská louka nebo Veslařský ostrov) nebo hospodářskou funkci spojenou někdy s trávením volného času (zahradkářské kolonie na Libeňském ostrově) až k výrazně komerčním aktivitám (developerské projekty na Rohanském ostrově) nebo smíšené (čistička vody a sportoviště na Císařském ostrově). Stejně tak pestré jsou problémy, se kterými se jejich návštěvníci a dočasní nebo stálí

obyvatelé potýkají. Je tedy s určitým podivem, že minulosti, současnosti a budoucnosti pražských vltavských ostrovů nebyla dosud věnována větší pozornost, a to jak v pracích geografů, tak historiků nebo urbanistů, vždyť i v koncepci rozvoje vltavských břehů se mluví o nutnosti řešit prostor řeky v celoměstských souvislostech, ale o ostrovech v ní najdeme jen velmi málo.

O to záslužnější se jeví spojení dvou geografek z Přírodovědecké fakulty UK v Praze – Dany Fialové a Michaely Steyerové – s historickou geografkou Evou Semotanovou z Historického ústavu AV ČR, které spolu s dalšími spolupracovníky stály u zrodu předkládané publikace. Vydána byla v souvislosti se stejnojmennou výstavou, kterou připravil kolektiv autorek. Práce obsahuje i celou řadu dalších informací a grafických prvků, které se do výstavního prostoru již nevešly. Samotnou výstavu bylo možné shlédnout na přelomu let 2014 a 2015 v prostorách Geografické knihovny PřF UK a nadále je možné celou instalaci zapůjčit do dalších výstavních prostor.

Obsahem více než stostránkové publikace jsou výstižné texty mapující historii i přítomnost jednotlivých ostrovů, a to jak těch všeobecně známých, tak i pozapomenutých nebo zcela zaniklých. Čtenář se seznámí s původem názvu ostrova, jeho vznikem, případně zánikem, jeho využitím, osobnostmi a událostmi, které jsou s ním spjaty, přístupností i s plánovanými změnami, které se dotknou jednotlivých ostrovů. Vše je doplněno názory veřejnosti, která tato místa navštěvuje a případně také aktérů, kteří na ostrovech působí. Dozví se tak, podle koho je pojmenována Císařská louka a podle koho Císařský ostrov, proč dnes už Štvanice není místem honů ani slavných hokejových zápasů, ale pouze tenisových utkání, kde se zrodily Primátorky nebo odkdy vlastně druhý turisticky nejzajímavější městský ostrov světa – Kampa – je již jen poloostrovem. Publikace je rozdělena do několika kapitol, po úvodu a přiblížení možných přístupů k dané problematice následuje část věnovaná

metodice, sběru materiálů, přípravě, provedení a vyhodnocení šetření a dosavadnímu obrazu vltavských ostrovů v literatuře. Největší díl knihy je věnován charakteristice jednotlivých ostrovů. Celkem se jedná o 23 ostrovů (jeden z nich je dokonce Bezejmenný), 13 jich stále existuje a 10 jich už zaniklo. Základní informace o nich jsou uvedeny ve dvou tabulkách a v mapě (prospěla by lepší přehlednost a propojení těchto grafických prvků). Jednotlivým ostrovům se autorky věnují dále podrobněji.

Nedílnou součástí práce je bohatý obrazový a mapový doprovod, který obsahuje množství rytin ostrovů z 19. století, fotografií převážně pořízených v letech 2010–2014 a především mapových děl, která zachycují jednotlivé ostrovy zejména od první poloviny 19. století až do současnosti. Tedy v období, kdy docházelo k největším změnám, jak podoby ostrovů, tak i jejich využití. Jistým nedostatkem se jeví absence leteckých snímků či ortofotmap, které by mohly doplnit celkový pohled na ostrovy. Součástí publikace je rejstřík; poznámky u grafických prvků, stejně jako tabulky jsou pak v češtině a v angličtině.

Celkově lze konstatovat, že nová publikace o vltavských ostrovech je zdařilým otevřením nového tématu, ve kterém se mohou potkat přístupy geografů, historiků, urbanistů, vodohospodářů, ekologů, ekonomů, odborníků na rekreaci, sport a cestovní ruch i dalších oborů. Doufáme, že práce nebude pouze ojedinělým výstupem a že na ni naváže další výzkum, který nám umožní ještě lépe poznat specifický svět ostrovů uprostřed velkoměsta.

Tomáš Burda

Radoslava SCHMELZOVÁ – Dagmar ŠUBRTOVÁ – Radek MIKULÁŠ, *Současná umělecká díla v krajině. Průvodce, Praha, Academia 2014, 266 s. ISBN 978-80-200-2275-2.*

Krajina a umění patří neodmyslitelně k sobě stejně tak jako krajina a člověk – umění je součástí života a život součástí krajiny. Od pravěku vkládali lidé do krajiny vlastní umělecké vnímání světa a vyjadřovali tak svoje postoje k přírodě, která je obklopovala a již bez rozpaků využívali. Později se připojila angažovanost v tématech náboženských a politických. Umělecké artefakty vstupovaly do krajiny, aby se samy staly krajinou; v českých zemích výrazně poznamenal krajinu např. barokní styl a myšlení.

Také současné umění žije v krajině, dotváří ji a staví člověka před rozhodnutí krajinu prostoupenou uměním akceptovat či odmítnout. Kniha *Současná umělecká díla v krajině* historicky umění Radoslavy Schmelzové, sochařky Dagmar Šubrtové a geologa Radka Mikuláše je průvodcem po krajině s provokujícími výtvarnými díly

mnoha dnešních českých umělců. Je průvodcem výběrovým, neboť zachytit umění v krajině v jeho jedinečnosti a komplexnosti v poměrně útlé publikaci nelze.

Autoři *Průvodce* se zaměřili na díla, hlásící se k hnutí *land art* a k umění pro veřejný prostor, inspirovaná péčí o krajinu, ekologickými postuláty či spiritualitou krajiny. Jsou to díla z různých materiálů, přírodních i umělých, která jsou do „své“ krajiny zakomponována a tvoří s ní jedinečný celek. V mnoha případech nevzbuzují pocit krásy, ale provokují a vyvolávají otázky i náznaky odpovědí. Některá zmíněná umělecká díla již zanikla, jsou tedy součástí historické krajiny, dochována pouze na fotografiích. Jiná snad setrvají mnohem déle na místech, která jim byla určena.

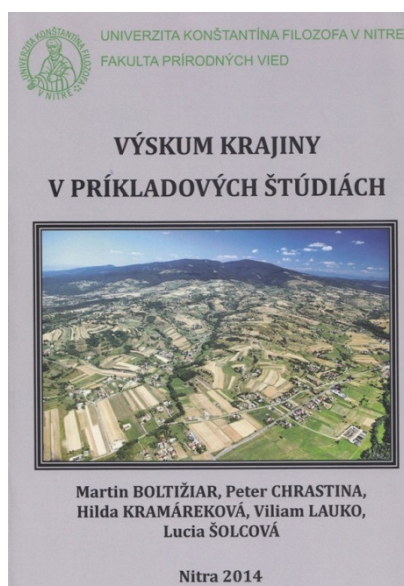
Kniha je uvedena zamyšlením nad vztahem krajiny a člověka a zobrazováním této sounáležitosti. Následuje partie, věnovaná drobným sakrálním i užitným objektům a tématu soch v krajině. Třetí souborná kapitola je věnována uměleckým dílům, která se nedochovala, čtvrtá symposiím a naučným a kulturním stezkám. Pátá část obsahuje lexikograficky zpracované vybrané ukázky uměleckých děl v krajině a jejich fotografie, které nejsou jen pouhými ilustracemi, ale zachycují prožitek z výtvarného díla v kompozici s krajinou. Text provázejí medailonky a výpovědi umělců, např. Magdaleny Jetelové, Kurta Gebauera, Tomáše Hlavenky, Jana Krτίčky a dalších.

Umění v současné krajině je tématem obsáhlým, od graffiti (včetně graffiti s výrazně politickou výpovědí) přes amatérské umění, reklamní artefakty, již zmíněné práce výtvarných umělců či kých. Předkládaná publikace zachycuje jeden z těchto pestrých segmentů umění v krajině. Je napsána čtivě, erudovaně a má zcela jistě co říci také historickým geografům.

Eva Semotanová

Martin BOLTIŽIAR – Peter CHRASTINA – Hilda KRAMÁREKOVÁ – Viliam LAUKO – Lucia ŠOLCOVÁ, Výskum krajiny v príkladových štúdiách, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2014, 318 s. ISBN 978-80-558-0531-3.

Publikace autorského kolektivu předních slovenských geografů a historických geografů je svého druhu bilanční. Mapuje trendy v geografickém, historickogeografickém a sociálněgeografickém výzkumu krajiny v období zhruba posledních dvou desetiletí. V úvodní stati se vychází od elementárního pojmu/kategorie „krajina“, typů

krajin (přírodní krajina, kulturní krajina – její transformace a kategorie land-use a land-cover), následují základní „profesní“ úhly pohledu na krajinu (geografie, historie, archeologie, environmentalistika ad.). Trojice metod studia krajiny – na bodu (geotopu), linii (profilu) a ploše (areálu) předznamenává stěžejní oddíl knihy.

Zcela pochopitelně největší pozornost je věnována východiskům, typům využitelných pramenů a jejich kritice v případě postupu třetího, tedy výzkumu na ploše, který je v historickogeografické práci aplikován vůbec nejčastěji. Autoři v příslušném oddílu (s. 34–69) čtenáři předkládají sevřený přehled základních typů využitelných historických pramenů (kartografické, ikonografické, písemné) a metod zhodnocení jejich výpovědi z hlediska

geografie i historické a sociální geografie.

Pojednané metody využívání a kritiky jednotlivých typů pramenů v kombinaci s pestrými škálami možností terénního výzkumu jsou demonstrovány v desítkách případových studií. Z hlediska topografického leží těžiště na území Slovenska, zastoupena je ovšem i Česká republika (Mostecko), Maďarsko (lokalita Senváclav) a Srbsko (modelové území Pivnica), najdeme tu území rozličných geomorfologických i „sociálních“ typů (zemědělská krajina, industriální krajina, rozptýlené osídlení, krajina těžební oblasti apod.). Z hlediska chronologického je nejfrekventovanějším obdobím úsek od druhé poloviny 18. století po současnost, tedy doba uchopitelná na základě mapových podkladů (počínaje I. vojenským mapováním), ale nechybějí ani sondy do krajiny daleko starší (zpravidla se postupuje metodou retrospektivní rekonstrukce vztažené k nejstarším relevantním mapám, tj. již zmíněnému I. vojenskému mapování, v kombinaci s dalšími typy pramenů – především písemných dokladů a poznatky získanými terénním průzkumem).

Knihy má nejen široký záběr, ale i široké možnosti využití, a to mimo jiné i ve vysokoškolské výuce: speciálně jejím potřebám odpovídá závěrečný „didaktický“ oddíl, prakticky popisující rozličné metody terénního průzkumu krajiny a způsoby příslušné evidence. Knihu uzavírá seznam literatury, zahrnující zhruba 300 položek, převahou z posledních dvou desetiletí.

Publikaci jsme v záhlaví označili jako bilanční; moment retrospektivní je v ní ovšem přirozeně propojen s perspektivním: z dosavadního stavu studia bezprostředně vyplývají i jeho možnosti a potřeby v nejbližší době. Moderní metody průzkumu krajiny spolu s postupujícím zpřístupněním jednotlivých typů historických pramenů v digitálních archivech v tomto směru představují slibné předpoklady.

Robert Šimůnek

1. slovensko-česká historickogeografická konference Krajina písmom a obrazom

Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře uspořádala ve čtvrtek 30. října 2014 oficiálně první slovensko-českou historickogeografickou konferenci. Setkání bylo organizováno v návaznosti na slovensko-český informační seminář k historické geografii, který se rovněž v Nitře konal 14. listopadu 2012. Aktuální konference si kladla za cíl prezentovat a podělit se s výsledky výzkumů na poli české a slovenské historické geografie především s využitím obrazových a písemných historických pramenů a jejich uplatnění ve společenské praxi. Zároveň šlo také o vytvoření prostoru pro diskuzi mezi účastníky – zástupci jednotlivých historických a geografických oborů. Jejich spektrum bylo pestré – zastoupení byli historikové, geografové, kartografové, archiváři, archeologové či architekti z Česka i ze Slovenska. Za českou stranu se prezentovali především historikové z Historického ústavu AV ČR a geografové z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK v Praze, kteří rozvíjí vzájemnou spolupráci v historickogeografických výzkumech prostřednictvím grantového projektu excelence v základním výzkumu – Výzkumné centrum historické geografie (GA ČR P410/12/G113).

Jednotlivé příspěvky byly rozděleny do pěti bloků, které propojovala obdobná témata či výsledky jednotlivých výzkumů. Úvodního slova se ujal hlavní pořadatel konference prof. RNDr. Peter Chrastina, Ph.D. s potěšením, kolik účastníků včetně nových tváří z řad studentů se v prostorách UKF v Nitře sešlo a rovněž s přáním, aby konference proběhla v přátelské atmosféře a byla pro všechny zúčastněné obohacujícím a inspirativním setkáním. V úvodní dopolední části zazněly dva referáty, které se týkaly oboru historické geografie v obecné rovině, zaměřovaly se na aktuální trendy či prameny pro současný historickogeografický výzkum v Česku i na Slovensku. Další příspěvky pak přinesly pohled na konkrétní problematiky. Dopolední blok byl věnován symbolice míst a regionů prezentovaných na příkladech odrazu krajiny na náhrobcích z českých hřbitovů, v sudetoněmeckých obrazových publikacích, na současných pohlednicích či v městské heraldice, zaměřených vždy na určité vytipované oblasti. První odpolední blok přinesl poznatky o hospodářské a kulturní krajině na panstvích i ve městech zprostředkované pomocí ikonografických pramenů, školních učebnic a dalších materiálů. Dvě poslední části, které byly nakonec z organizačních důvodů spojeny, se zaměřovaly na konkrétní příklady rekonstrukce krajiny (především městské) v různých obdobích s využitím široké škály písemných a obrazových pramenů. Všem referujícím bylo nabídnuto své příspěvky publikovat formou článku v recenzovaném časopise *Studia historica Nitriensia*.

Všech sedmnáct představených příspěvků i na ně navazující dílčí či závěrečná diskuze jasně potvrdily, že výzkumy v historické geografii vyžadují interdisciplinární přístup. Působení geografů zasazuje dílčí výzkumné sondy historických metod do

širších socioprostorových, regionálních (místních) souvislostí, pohled historiků zase vnáší do problematiky potřebu mnohostranného využití historických pramenů různých typů a zdůrazňuje nutnost podrobovat je kritice. Teprve propojení obou těchto přístupů tvoří komplexní historickogeografický výzkum.

Na závěr proto nezbývá než poděkovat za realizaci tohoto obohacujícího setkání, za vytvoření příjemné atmosféry, která nejen v konferenční místnosti panovala po celý den a vyslovit přání, aby se historičtí geografové za dva roky sešli v Nitře znovu na konferenci s pořadovým číslem dvě.

Martina Tůmová

11. historickogeografická konference

Krajiny snů. Nerealizované projekty od středověku do současnosti

„Možná krajina, kterou máte na mysli, nikdy neexistovala a my jsme si o ní dělali jen iluze.“

Výrok lékaře-psychologa Sigmunda Freuda vedl k zamyšlení všechny příznivce historické geografie, kteří se již tradičně poslední středu v lednu setkali v prostorách historické budovy Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy na pražském Albertově. 28. ledna 2015 se uskutečnila v celkovém pořadí již jedenáctá historickogeografická konference, kterou připravilo Výzkumné centrum historické geografie (grantový projekt excelence GA ČR P410/12/G113, jehož řešiteli jsou Historický ústav AV ČR, v. v. i. a Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze) ve spolupráci s Komisí pro historickou geografii.

Hlavním tématem letošního setkání byly „krajiny snů“. Z různých úhlů pohledu byly tak v rámci jednotlivých příspěvků odhalovány a diskutovány ideje, návrhy a projekty většího či menšího rozsahu, od představ o nových městech až po malé krajinné úpravy, v Česku i v zahraničí, které však nikdy nebyly realizovány. Mnohé z nich vyloudily úsměv ve tváři nebo naopak vedly k úvahám o jejich případném prospěchu a dopadu na krajinu a životní prostředí. K diskuzi nad těmito sny v historických krajinách se sešlo celkem 105 osob z mnohých oborů akademické sféry (historie, geografie, kartografie, archivnictví, architektura, etnografie a další), odborníků domácích i zahraničních.

Konferenční jednání bylo rozděleno do čtyř bloků, v nichž byly zařazeny tematicky podobné referáty. Úvodní slovo patřilo již tradičně hlavním organizátorům konference prof. Evě Semotanové a doc. Pavlu Chromému. V první dopolední části

pak zazněly příspěvky o možných proměnách měst, a to konkrétně na příkladech urbanismu pražských Dejvic a projektů na využití bratislavského hradu, resp. hradního návrší. Druhý blok byl zaměřen na projekty většího rozsahu a zejména na zamýšlení nad jejich případnými dopady na životní prostředí (projekty vodních cest nebo snaha o změny funkcí krajiny v problémových příhraničních oblastech). V rámci třetího bloku byly představeny plány sahající i dále za hranice Česka například v podobě vodních projektů v Egyptě nebo založení české kolonie na území Spojených států amerických. Závěrečná odpolední část se týkala převážně návrhů na drobnější úpravy (např. krajinářských parků) a hezkou tečku tvořil pak poslední příspěvek o zamýšlených přestavbách vysokoškolského areálu Albertova v posledních téměř sto dvaceti letech. Kromě bohatých diskuzí k jednotlivým referátům, které přinesly zajímavé podněty k úvahám nad představenými neuskutečněnými plány z mnohých úhlů pohledu, doprovodila celou konferenci také posterová sekce. V ní se rovněž odrazily nezanedbatelné a velmi různorodé plánované proměny krajiny Česka (např. výstavby místních železničních tratí).

Účastníci konference si kromě vystavených posterů mohli v budově Přírodovědecké fakulty UK v Praze také prohlédnout výstavu Vltavské ostrovy v Praze, která písmem a obrazem zachycovala historii a současnost existujících i zaniklých ostrovů. K dostání zde již byla také kniha k této výstavě (srov. výše s. 90–92).

I přes drobné komplikace technického rázu (onemocnění některých přihlášených účastníků, kvůli nimž nemohly být představeny všechny referáty dle plánovaného programu) se i letošní historickogeografická konference vydařila. Potvrdila opět význam těchto mezioborových setkání na poli historickogeografických výzkumů, přinesla vzájemné obohacení. V rámci svého tématu poukázala na nutnost zastavit se při studiích historických krajin i nad materiály, které nedokumentují skutečný stav, ale za to vedou k zamýšlení a odhalení nových problémů a s nimi souvisejících výzkumných otázek. Nezbyvá tedy než se těšit, co zajímavého přinese historickogeografická konference v příštím roce.

Martina Tůmová

OBSAH

STUDIE

Jan ŠPERK

- Hlavní pohledové vazby v krajinářské kompozici Františka Josefa Šlika 7
The main visual lines in landscape composition of František Josef Šlik

Martina TŮMOVÁ

- Mapy colloredo-mansfeldského panství Opočno z let 1749–1880 23
Maps of the Colloredo-Mansfeld estate Opočno between 1749–1880

Václav MATOUŠEK

- Vzorné letovisko Hradištko. Vznik a prvé desetiletí meziválečného
letoviska na soutoku Vltavy a Sázavy 47
*Model resort Hradištko. The origin and the first decade of an interwar
resort at the confluence of Vltava and Sázava Rivers*

RECENZE A ZPRÁVY

- Tomáš KLIMEK, Krajiny českého středověku, Praha 2014 85
Josef Žemlička

- Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína.
Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chude-
nicích, Praha 2014 87
Eva Semotanová

- Aleš VYSKOČIL, Brno III. Průmyslové město, Praha – Litomyšl 2014 88
Simona a Zbyněk Svitákovi

Dana FIALOVÁ – Michaela STEYEROVÁ – Eva SEMOTANOVÁ, Vltavské ostrovy v Praze, Praha 2014	90
<i>Tomáš Burda</i>	
Radoslava SCHMELZOVÁ – Dagmar ŠUBRTOVÁ – Radek MIKULÁŠ, Současná umělecká díla v krajině. Průvodce, Praha 2014	92
<i>Eva Semotanová</i>	
Martin BOLTÍŽIAR – Peter CHRASTINA – Hilda KRAMÁREKOVÁ – Viliam LAUKO – Lucia ŠOLCOVÁ, Výskum krajiny v príkladových štúdiách, Nitra 2014	93
<i>Robert Šimůnek</i>	
1. slovensko-česká historickogeografická konference. Krajina písmom a obrazom	95
<i>Martina Tůmová</i>	
11. historickogeografická konference. Krajiny snů. Nerealizované projekty od středověku do současnosti	96
<i>Martina Tůmová</i>	

POKYNY PRO AUTORY

Otištěním svého příspěvku (studie, recenze, zprávy, diskusního příspěvku) v časopisu Historická geografie dává autor souhlas rovněž k jeho elektronické publikaci.

Metadata a texty budou zpřístupněny

- a) na internetových stránkách projektu Digitální knihovny AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/cs/digitalni-knihovna-av-cr>). Digitalizované plnotextové dokumenty, podléhající ochranné lhůtě autorského zákona, jsou dostupné pouze v Knihovně Akademie věd ČR
- b) na internetové stránce Historického ústavu AV ČR v ikoně Nakladatelství ve formátu pdf, a to od ročníku 2012 vždy po uplynutí 1,5 roku od vydání příslušného čísla
- c) recenze a anotace budou od ročníku 2012 zasílány v elektronické podobě na internetový portál recensio.net
<http://www.recensio.net/front-page>

Reprodukční práva k obrazovým přílohám se řídí ustanoveními v „Licenční nakladatelské smlouvě“.

- Žádáme autory, aby dodržovali následující pravidla citačního úzu:
 - Citace monografií podle vzoru: Adolf KUBEŠ, Dějepis města Třebíče, Třebíč 1874; v případě dvou a více autorů podle vzoru: Rudolf FIŠER – Libor TEPLÝ – Emanuel RANNÝ, Třebíč. Město a čas, Třebíč 1996. Titul a podtitul(y) je vhodné oddělovat tečkou.
 - Citace časopiseckých článků podle vzoru: Pavel ŠTĚPÁN, K výskytu označení barev v místních a pomístních jménech v Čechách, Acta onomastica 43, 2002, s. 101–115.
 - Citace článků ve sbornících podle vzoru: Jiří DVOŘÁK, K metodologii sociální historiografie v díle doc. dr. Milana Krýdla (1941–1991), in: Studie k sociálním dějinám 8, red. Jana Macháčová – Jiří Matějček, Opava 2001, s. 92–100 (analogicky i v případě cizojazyčných sborníků – po názvu článku následuje „in:“, poté název sborníku, jeho editoři (hg./ed.), místo a rok vydání, a stránky citované studie).
 - V souladu s běžným – a pro čtenáře užitečným – zvykem zahraničním byl pro opakované citace zaveden tento systém: první citace titulu v plném znění (např. Adolf KUBEŠ, Dějepis města Třebíče, Třebíč 1874), druhá a další zkráceně podle vzoru: A. KUBEŠ, Dějepis (jako pozn. ...) – tj. odkaz na poznámku s plnou citací.
 - Periodika a sborníky s ustálenými zkratkami (např. ČČH, ČMM, ČSPS, HG, MHB, PHS, VVM ad.) je vhodné citovat těmito zkratkami; v případech, kdy

neexistuje ustálená a v odborné literatuře jednotně užívaná zkratka (např. HT i HusT pro *Husitský Tábor*, ad.), a přirozeně v případě časopisů méně známých (zvláště regionálních) je vhodné citovat titul časopisu/sborníku v plném znění (tj. včetně podtitulu). Analogicky i v případě cizojazyčné produkce.

- Žádáme současně autory, aby ke svému příspěvku připojili:
 - Resumé (v rozsahu 1 normostrana)
 - Abstrakt (v rozsahu 5 – 8 řádků)
 - Klíčová slova (4 – 8)
- Studie nabídnuté k otištění v Historické geografii je možno zasílat na adresu redakce (r_simunek@lycos.com).

Historická geografie 41/1. Výkonný redaktor Robert Šimůnek. – Praha: Historický ústav, 2015. – 100 s. (Historická geografie, ISSN 0323–0988). Technická redakce: Miroslava Paulová. Grafická úprava obrazových a mapových příloh: Petr Čížek. Překlady resumé: Marcela K. Perett, PhD. a autoři.

Hlavní distributor Kosmas.cz, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (www.kosmas.cz).
Jednotlivá čísla lze zakoupit rovněž v internetovém obchodě vydavatele: <http://obchod.hiu.cas.cz> nebo v prodejnách Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; www.academia.cz; www.academiabooks.com).

Distribution rights in all remaining areas: Kubon and Sagner, Postfach 340108, D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

HG vychází dvakrát ročně / HG is published twice a year.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE